

Biskupska služba prema obredu ređenja i Zakonika kanonskog prava

Dušak, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:825697>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**BISKUPSKA SLUŽBA PREMA OBREDU REĐENJA I
ZAKONIKU KANONSKOG PRAVA**

Diplomski rad

MENTOR: Dr. sc. Zvonko Pažin

STUDENT: Marko Dušak

ĐAKOVO, 2016.

Sažetak

Nauk Katoličke Crkve govori kako su biskupi nasljednici apostola, a time i predstavnici onoga koji šalje apostole, Isusa Krista. Već od prvih stoljeća biskupi imaju važnu ulogu predvoditelja kršćanskih zajednica. U ovom diplomskom radu smo krenuli od pojašnjavanja samog pojma *biskup*, te što je biskup značio u povijesnom razvoju Crkve. Krenuli smo na povijesno putovanje od prvih stoljeća kada je biskup bio na čelu malih zajednica, mogli bismo reći prvih župa, do srednjeg vijeka kada je biskupska služba doživjela svoju najveću slavu ali i moralnu dekadenciju, do današnjih dana kada biskupi predvode velike biskupije i organizirano djeluju u zajedništvu s Vrhovnim svećenikom, papom. Zanimljivo je primjetiti kako crkveni Oci gledaju na važnost biskupa već u prvim stoljećima kršćanstva. Vrhunac povijesnog promatranja biskupske službe bio je Drugi vatikanski sabor (1962.-1965.) koji se dosta bavio samom teologijom biskupstva. U drugom dijelu rada opisali smo Obred biskupskog ređenja, s popratnim komentarima i prijedlozima. Biskupsko ređenje je veoma značajno jer se njime ređeniku prenosi polaganjem ruku i posvetnom molitvom apostolsko nasljeđe koje seže sve do Krista. U trećem i posljednjem dijelu rada obradili smo izabrane kanone iz Zakonika kanonskog prava, iz knjige *Božji narod* u kojima smo popratnim komentarima prokomentirali službu biskupa općenito, obveze, odreknuće od službe, izbor novog biskupa, kao i službe pomoćnih biskupa i biskupa koadjutora.

Ključne riječi

Biskup, biskupska služba, apostolska sukcesija, Obred ređenja, pomoćni biskup, biskup koadjutor

Summary

Episcopal office according to the rite of ordination and the Code of Canon Law

The teaching of the Catholic Church says that bishops are successors of the apostles, and by extension from that, representatives of the one who sends the same apostles, Jesus Christ. Since the very first centuries the bishops have had a very important role of being presiders of christian communities. In this paper we began from explaining the very term *bishop*, and what bishop meant in the historical development of the Church. We have set foot on a historical journey from the first centuries when the bishop was the head of small communities, we could say first parishes, over the middle ages when the episcopal office had the summit of its glory, but also its moral decadence, all up until today when bishops are leading large dioceses and are acting in an organized fashion in communion with the Supreme Pontiff, the pope. It is interesting to recognize how the Church Fathers view the importance of a bishop already in the first centuries of christianity. The highlight of historical observation of episcopal office was the Second Vatican Council (1962.-1965.) which dealt with the theology of episcopacy at length. In the second part of the paper we described the Rite of episcopal ordination, with additional commentary and suggestions. Episcopal ordination is very significant because by it, by the imposition of hands and the consecratory prayer, the apostolic succession, which reaches all up to Christ, is transferred upon the ordinand. In the third and the last part we dealt with the chosen canons of the Code of Canon Law, from the book *The People of God* in which, by additional comments, we have commented on the office of bishop in general, his responsibilities, the resignation, election of a new bishop, as well as offices of auxiliary bishops and bishop coadjutor.

Key words

Bishop, episcopal office, apostolic succession, Rite of ordination, auxiliary bishop, bishop coadjutor.

Uvod

Tema ovog diplomskog rada je biskupska služba promatrana kroz određene vidove. Rad je sastavljen od tri tematske cjeline. U početku rada konstatirali smo u kratkom osvrtu današnju situaciju biskupa i biskupske službe, potom smo definirali sam pojam *biskupa* te njihovog djelovanja. Prva tematska cjelina ovog rada proučava nastanak i teološko-eklezijalne i društvene mijene poimanja biskupske službe u povijesnom presjeku. Ovdje smo konzultirali i crkvene oce kroz nekoliko patrističkih djela i povijesnih zapažanja pojedinih autora. U drugoj cjelini rada obradili smo i dodatno pojasnili Obred biskupskog ređenja koji smo i uzeli za tako reći središte i srce ovoga rada. Bazirali smo se na Rimskom pontifikalu, te na njegovu primjenu u liturgijskom obredu biskupskog ređenja, s autorskim praktičnim komentarima. Posljednji dio obrađuje pojedina pitanja biskupske službe, primjerice imenovanja i umirovljenja biskupa, službe dijecezanskog biskupa, pomoćni biskupa i biskupa koadjutora promatrana kroz Zakonik kanonskog prava iz 1983. godine, gdje smo vidjeli juridičke opise i zakone koji promatraju i definiraju biskupsku službu, prava i odgovornosti. Dakle, cjeline ovoga rada, daju jedan sustavan prikaz biskupske službe kroz povijest, detaljan opis biskupskog ređenja te viđenje biskupske službe u aktualnom kanonskom zakonodavstvu Katoličke crkve.

1. Uloga biskupa u Katoličkoj Crkvi kroz povijest i danas

Uloga biskupa u Crkvi se razvijala od apostolskih vremena kada su biskupi bili predstojnici malenih zajednica i predvoditelji liturgijskih slavlja i sastanaka, preko svojevrsne moralne dekadencije klera u srednjem vijeku, kada su nasljednici apostola koji puta bili imenovani pod sumnjivim okolnostima, investiturom od strane okrunjenih glava, pa sve do današnjeg doba kada biskupi upravljaju biskupijama često milijunskog broja vjernika, gdje nastoje biti pastiri i evangelizatori. Njihov je ugled u društvu velik, ali se u isto vrijeme njihovo djelovanje doživljava i kritike. Danas su biskupi organizirani i zajednički djeluju putem biskupskih konferencija, pokrajinskih, nacionalnih i međunarodnih te putem biskupskih sinoda i koncila.

1.1. Pojam biskup

Sam pojam biskup dolazi od grčke riječi *ἐπίσκοπος* ili latinizirane *episcopus* što znači nadziratelj, nadglednik. U Katoličkoj Crkvi pojam biskup označava treći stupanj svetog reda, što znači da kao nasljednika apostola ima puninu svetoga reda. U službu ulazi imenovanjem od strane Rimskog prvosvećenika i ređenjem. Njegova je služba uvijek u jedinstvu s Rimskim prvosvećenikom bilo da mu je povjerena neka mjesna Crkva, bilo da ima službu u rimskoj kuriji ili u diplomaciji Svete Stolice.¹ Mato Zovkić u knjizi „Crkva kao narod Božji“ konstatira:

„U vjerovanju ispovijedamo da vjerujemo u Crkvu koja je apostolska i pod tim mislimo da današnja Crkva potječe od Crkve apostolskih vremena te da je sačuvala cjelovitu nauku i neprekinuti niz apostolskih nasljednika u službi upravljanja, posvećivanja i poučavanja kršćanske zajednice. Apostolicitet Crkve dolazi do izražaja u službi biskupa kao nasljednika apostolskog zbora na čelu s Petrom“²

Biskup je, dakle, sakramentom biskupskog reda od Krista pozvan da predvodi zajednicu neposrednom apostolskom vlašću. Đakoni i prezbiteri njemu podložni po njegovu nalogu slave svete sakramente, a napose krštenje i euharistiju, koji spominjući njegovo ime u kanonu mise bivaju s njim povezani.³

1.2. Povijesni razvoj biskupske službe

1.2.1. Biskupska služba u apostolskim vremenima

Nakon smrti posljednjeg apostola prestaje službena Objava i počinje vrijeme prenošenja iste tj. tradicija. U Novom zavjetu na više mjesta možemo vidjeti govor o službama u prvoj Crkvi. Sveti Pavao napose spominje apostolsku službu u kojoj su neki predodređeni i poslani da šire Kristovo djelo. No, kod Pavla nije do kraja jasno kako su

¹ Usp. *Biskup*, u: *Opći religijski leksikon*, prir.: A. Rebić, Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Zagreb, 2002., str. 103. Međutim, i kada ne upravlja nekom mjesnom Crkvom, naslovni ili pak pomoćni biskup – barem formalno – ima titulu pastira neke “ugašene“, to jest one koja je u povijesti postojala.

² M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 277.

³ Usp. R. BERGER, *Mali liturgijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 20. - 21.

se te službe upotrebljavale u zajednici vjernika. Zatim vidimo pojam *apostol* što razlikujemo od pojma Dvanaestorice koji su poslani od Krista, apostoli su oni koji su poslani širiti radosnu vijest. Pavao ima autoritet u onim zajednicama koje je on osnovao. On određuje pravila vladanja i liturgijske propise i postavlja nadglednike.

„Službenici su u zajednici επισκόποι i πρεσβυτεροι. Koja je razlika među njima? Naslov πρεσβυτερος dolazi iz judaizma. Židovske su zajednice imale vijeće staraca, odnosno starješine koji su vodili zajednicu. Vrlo je vjerojatno da je ova židovska uredba prešla i u kršćanske zajednice. Izgleda, naprotiv, da naziv επισκόπος ne izražava toliko osobu, nego službu. Tako bi se moglo reći: ti su službenici prezbiteri koji imaju zadaću nadgledati (biti episkopi). Tako npr. danas netko može biti svećenik a da obnaša različite službe: župnik, župski vikar, kateheta... Kasnije su se ove službe točnije određivale: prezbiter je bio određeni službenik, a episkop je onaj koji predsjedava vijeću prezbitera. Ti službenici naučavaju Riječ i imaju pravo na dostojnu plaću (usp. 1 Tim 3,1-7; 4,17-22). Usporedno s prezbiterima i episkopima javljaju se i đakoni. Oni trebaju imati dobre osobine, a uloga im nije posve jasno protumačena (1 Tim 3,8-10).“⁴

Prvotno se nisu razlikovale službe prezbitera i episkopa, prezbiter je bio episkop (onaj koji je nadgledao). Tek kasnije je biskup bio onaj koji je predsjedao vijeću prezbitera i imao ovlasti upravljati duhovnom skrbi nad vjernicima.

1.2.2. Biskupska služba u otačkim vremenima

Nakon što je prestalo vrijeme Božje objave smrću posljednjeg apostola nastupilo je u Crkvi vrijeme crkvenih otaca. Otačka izlaganja vjere nisu uvijek imala sistematičnost. Metoda njihova izlaganja bila je pretežno je simboličke naravi.⁵ Već apostolski oci, tj. oni prve generacije teologa i predstojnika nakon apostola radi bolje organizacije brzorastuće Crkve djelomično razvijaju teologiju crkvenih službi. Isus je dao zadaću propovijedanja Radosne vijesti svim narodima namijenio apostolima, koji su

⁴ Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014., str. 178.

⁵ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Otajstvo Kristove Crkve. U svjetlu Objave, Predaje i crkvenog učenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2009., str. 98.

kasnije nalogom koji je njima predan redili đakone, prezbitere i biskupe kako bi se nastavila njihova služba među vjernicima i nakon njihove smrti. Apostolski oci kako smo već spomenuli razvijaju teologiju crkvenih službi, npr. Klement Rimski i Ignacije Antiohijski daju biskupu kao predstavniku mjesne općine vjernika autoritet u kojemu je on predstojnik općine i bez njega se ne mogu valjano obavljati sakramenti krštenja, ženidbe i svetog reda. Vjernici se s biskupom ujedine po misli i molitvi, u liturgijskom zajedništvu, napose euharistijskom. Kako bi biskupi mogli dostojno obavljati svoju službu jamči im apostolsko tj. božansko podrijetlo njihova autoriteta. U prvim vremenima Crkve biskupi vode euharistijska slavlja, predsjedaju agapama, navještaju vjerske istine, čuvari su pologa vjere koji im je od apostola predana i upravljaju manjim područjima i manjim brojem duša, jer se u prvim stoljećima kršćanska vjera tek širi, i nema masovnosti vjernika.⁶

U 3. stoljeću je već je vidljiva razdioba redova na biskupe, prezbitere i đakone. Primjećuje se i stroža teritorijalna podjela. Kako se razvija teologija tako i uvjeti za dobivanje crkvenih službi se produbljuju, tako da se za biskupsku službu traži dublje poznavanje teologije što već tada ističe njegovu važnost i značaj za život cjelokupne Crkve. Biskup je onaj koji je apsolutni organizator rada i života svoje mjesne općine, on ju zastupa pred ostalim Crkvama, na sinodalnim sastancima i glavni je promicatelj pravovjerja i crkvenog jedinstva. Biskupska vlast se opravdava Isusovim riječima upućenim Petru, kojom mu je povjerio vlast ključeva. (Usp. Mt 16, 15-19). Biskup je onaj koji predlaže drugog biskupa koji ima biti imenovan i zaređen, on ima zadaću privoditi ljude Božjem kraljevstvu i u svemu dobrome biti uzor povjerenim mu vjernicima.⁷

Što se tiče izbora biskupa crkveni oci napominju kako u tomu mora sudjelovati cijela zajednica jer oni najbolje poznaju pojedinca i tako mogu jamčiti o njegovoj moralnoj i vjerskoj dostojnosti za tu službu. Isto tako za mišljenje se pita i biskupe iste crkvene pokrajine koji ga svojim pristankom prihvaćaju i rede. Već je primjetno kako biskupi sve više dobivaju na ugledu te im se pripisuju različiti naslovi poput slike Božje, žive ikone Boga Oca, posrednik do Boga i sl. Što se tiče obrazovanja, poželjno je da

⁶ Usp. K. BAUS., *Izgradnja crkvenog života*, u: *Velika povijest Crkve*, I., prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 172. – 173.

⁷ Usp. H. JEDIN, *Organizacijska izgradnja Crkve Carstva*, u: *Velika povijest Crkve*, II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 221.- 225.

bude dobro obrazovan, ali to nije uvjet. Preporučljive osobine su: da bude u svemu i svima uzor, da dobro poznaje Sveto pismo, da bude barem star pedeset godina, jednom ženjen, te da mu žena i djeca žive u skladu s njegovom uzvišenom službom.⁸

U 4. stoljeću sve se više biskupska služba ograničava na teritorijalnu podijeljenost. Pojavljuje se na sinodama obveza rezidiranja u biskupijama, no to se pravilo često kršilo jer su biskupi znali često napustiti biskupiju i otići primjerice na carski dvor tražiti novac za potrebe svojih mjesnih zajednica. Takva su putovanja kasnije zabranjena, te je propisano je izbivanje od najviše tri tjedana uz dozvolu metropolita. No kršenja je i daje bilo. Isto tako zabranjivala se u tome vremenu tzv. translacija, kojom bi biskup prešao iz jednog sjedišta na drugo, jer je otačka teologija takav čin čak smatrala „preljubom“ jer se na vezu biskupa i biskupije gledalo kao na mistični ženidbeni vez koji može prekinuti samo smrt.⁹ Navest ćemo neke poznatije otačke spise.

1.2.3. Didaché – upute apostolske

Ovaj spis je nastao krajem prvog i početkom drugog stoljeća. Koncipiran je kao pastoralni priručnik. U vrijeme nastanka djela biskupa je birala njegova vjerska općina pa u tome svjetlu Didaché u glavi XV navodi:

„1. Izaberite, dakle, sebi biskupe i đakone dostojne Gospodina, muževe krotke i nepohlepne za novcem, istinoljbljive i prokušane; i oni neka vam vrše proročku i učiteljsku službu. 2. Stoga ih nemojte omalovažavati jer oni su među vama ti koje se časti zajedno s prorocima i učiteljima...“¹⁰

Biskupi se, dakle, moraju u zajednici poštivati i častiti jer obavljaju važnu zadaću. Odgovornost valjanog kandidata za biskupa ili đakona leži na mjesnoj zajednici koja samo na temelju prokušanih vrлина može vršiti tu odgovornu službu.

⁸ Usp. Isto

⁹ Usp. Isto

¹⁰ *Didache, upute apostolske*, XV,1., u: *Apostolski oci II.*, prir.: P. Balta, Verbum, Split, 2010., str. 28.

1.2.4. Klement Rimski – Pismo Korinćanima

U ovom se spisu na nekoliko mjesta govori o službama u zajednici:¹¹

„Velikomu su pak svećeniku dodijeljene posebne liturgijske službe, svećenicima je doznačeno posebno služenje i levitima naloženi njihovi vlastiti poslovi. Čovjeka laika vežu laički propisi... (Apostoli) su propovijedali po selima i gradovima te prve obraćenike, iskušavši ih Duhom, budućim vjernicima postavljali za biskupe i đakone. Ali to nije novost jer je o biskupima i đakonima pisano pred mnogo vremena. Pismo, naime, negdje ovako veli : Postavit ću im glavare u pravednosti i njihove poslužitelje u vjeri.“¹²

Isto tako Klement govori i poslušnosti poglavarima u svom sukobu:

„Stoga vi, koji postaviste temelj pobuni, u posluhu se podložite starješinama...“¹³

„Propovijedali su (apostoli) po selima i gradovima, te prve obraćenike, prokušavši ih Duhom, budućim vjernicima postavljali za biskupe i đakone.“¹⁴

„I naši su apostoli po Gospodinu našem Isusu Kristu znali da će biti prepirke oko biskupske službe. Zbog toga, dobro znajući što će se dogoditi, postaviše ranije spomenute i zatim zapovjediše da nakon njihove smrti njihovu službu preuzmu drugi prokušani muševci“¹⁵

U prvom citatu vidimo kako su apostoli u svome djelu evangelizacije pomno odabirali muševce koji su se odlikovali traženim kvalitetama i kako su ih podučavali i pripremali kako bi u njihovo ime upravljali zajednicama. U drugom citatu govori se o stanovitim prepirkama oko biskupske službe. Kontekst je teže shvatiti, no vjerojatno se radilo o tome da su neki biskupi htjeli da ih njihovi sinovi nasljeđuju u službi što bi u

¹¹ Klement I. bio je četvrti rimski biskup od 92.-98. godine. Mišljena o njemu su podijeljena, jedni misle da ga je za prezbitera zaređio sv. Petar, dok drugi misle da je bio suradnik sv. Pavla. Detaljnije se o njegovu životu ne zna mnogo. Već od 4. st. u Rimu je poštivan kao mučenik. Bio je istaknuta osoba koja je ostavila mnogo tragova u životu Rimske crkve prvih stoljeća. Premda mu se pripisivalo više spisa samo je jedan autentičan a to je *Poslanica Korinćanima* (Usp. J. PAVIĆ – T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 15.)

¹² KLEMENT RIMSKI, *Pismo Korinćanima*, XL,5., XLII,1., u: *Apostolski oci II.*, prir.: P. Balta, Verbum, Split, 2010., str. 77.-79.

¹³ Isto, LVII,1., str. 91.

¹⁴ Isto, XLII, 4., str. 79.

¹⁵ Isto, XLII, 1.- 2., str. 80.

Crkvi stvaralo neku vrstu episkopalne dinastije što nikako ne bi bilo dobro. Apostoli su to uvidjeli te su od prvih vremena odredili da nakon smrti biskupa naslijedi neki drugi doličan crkveni muž.

1.2.4. Pisma svetog Ignacija Antiohijskog

Ignacijev datum i mjesto rođenja nisu poznati. Pretpostavlja se da je rođen u Siriji. Obitelj mu je najvjerojatnije bila poganska, a on se kao odrastao preobratio na kršćanstvo. Postao je u drugoj polovici prvoga stoljeća biskup u gradu Antiohiji. U vrijeme cara Trajana bio je osuđen na kaznu smrti *ad bestias*. Dok je u okovima putovao u Rim da bude mučen napisao je sedam pisama (poslanica) adresiranim na različite zajednice. U svim pismima naglašena je njegova ekleziologija i ljubav za Crkvu. U Pismu Efežanima na nekoliko mjesta poziva na posluš i jedinstvo s biskupom:

„...Valja vam na svaki način proslaviti Isusa Krista koji je vas proslavio da povezani u jednom posluhu te podložni biskupu i svećenstvu u svemu budete posvećeni... Stoga se trebate slagati s biskupovom voljom, kao što i činite. Vaše se dično, Boga dostojno svećenstvo sljubilo s biskupom kao strune s kitarom...“¹⁶

I u pismu Magnežanima vidljiva je na nekoliko mjesta važnost koju Ignacije ukazuje biskupskoj službi:

„... potičem vas da se trudite sve činiti u Božjoj slozi uz predsjedanje biskupa namjesto Boga... kao što Gospodin, ni sam ni po apostolima, ništa nije činio bez Oca s kojim je jedno, tako ni vi ništa ne činite bez biskupa i svećenika...“¹⁷

Gotovo u svim pismima Ignacije ponavlja iste pozive vjernicima da budu podložni kleru, napose biskupima. Vidimo razrađenu crkvenu hijerarhiju i ekleziološku misao u kojoj je biskup nasljednik apostola, čak ga se i previše glorificira pa i divinizira uspoređujući poslušnost njemu s poslušnošću prema Bogu. Kod Ignacija se jasno vidi

¹⁶ IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Pismo Efežanima*, II, 2. i IV, 1., u: *Apostolski oci I.*, prir.: P. Balta, Verbum, Split, 2010., str. 43.-44.

¹⁷ IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Pismo Magnežanima*, VI, 1. i VII, 1., u: *Apostolski oci I.*, prir.: P. Balta, Verbum, Split, 2010., str. 55.

podjela svetog reda na tri stupnja, dok biskupstvo uživa poseban status koji mu jamči sam Krist. Možemo to sažeti na misao: Bez biskupa nema Crkve, a bez Crkve nema spasenja. Dakle bez biskupa i poslušnosti biskupu kao Kristu, nema spasenja.

1.2.5. Biskupska služba u Srednjem vijeku

U 8. stoljeću biskup je snagom reda (*potestas ordinis*) dijelio sakramente inicijacije, svećeničkog reda, posvećivao je ulje, crkve i crkveno posuđe. Kao učitelj Crkve (*magister ecclesiae*) brinuo se za obrazovanje svećenika, za propovijedanje, poučavanje i obranu čistoće crkvenog nauka od različitih krivovjerja te iskorjenjivanje poganskih običaja ili ih je morao inkulturirati u crkveno prihvatljivo ponašanje. Konačno je posjedovao moć upravljanja (*potestas iurisdictionis*) kojom je brinuo o liturgijskom životu Crkve, određivao svetkovine, nadzirao je moralni život laika i klerika, brinuo se za obespravljenost, bdio nad čistoćom vjere i morala, određivao crkvene kazne pa čak i ekskomunikacije.

U srednjem vijeku biskupska služba se podjeljivala od strane svjetovnih vladara, a Rimski prvosvećenik je to tolerirao zbog mira u tim zemljama. Događali su se i izbori za biskupska mjesta pa tako imamo u Njemačkoj izborne biskupe i nadbiskupe. Isto tako, ukoliko bi Rimski prvosvećenik imenovao nekog biskupa, koji nije bio po volji cara ili kralja, ovaj je mogao uložiti veto, tj. pravo zabrane imenovanja. Tako da u srednjem vijeku biskupi, premda s manjim posjedima i dalje imaju stanoviti ugled i vlast, te se tako nalaze u interesima mnogih koji ih koriste u svojim političkim ciljevima ili se oni svjesno upliću svojim utjecajem na mnoge odluke koje ne spadaju pod njihovu nadležnost.

U tijeku reformacije, kada je sklopljen Augsburški vjerski mir 1555. godine katolički biskupi u Njemačkoj, ali i u ostalim zemljama Europe, gube svoje posjede i nagomilano bogatstvo te se više posvećuju duhovnoj brizi za duše. To je vrijeme sekularizacije i katolički biskupi gube jurisdikciju nad velikim pokrajinama koje su bile većinski protestantske.¹⁸

¹⁸ Usp. E. ISERLOH, *Njemačka kneževska reformacija*, u: *Velika povijest Crkve*, IV., prir.: H. Jedin, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2004., str. 242- 243.

Nasuprot tome, u Španjolskoj su biskupi i dalje imali velike posjede, te su bili u velikoj mjeri povezani sa strukturama vlasti, koje su imale utjecaj i u postavljanju biskupa. Kasnije u 18. stoljeću biskupi Španjolske više nisu imali značajan utjecaj na političke strukture, ali su za provincijske ljude, seljake i ostale izvan centara moći predstavljali veliki autoritet. Španjolske vlasti su u tom vremenu redovito birale na te položaje sebi prikladne i lojalne ljude. Unatoč tim prilikama pojavljivali su se i biskupi koji su ostavili velike tragove kao što je Belluga, Valero, Lorenzana i drugi.¹⁹

U 19. stoljeću događaju se stanovite promjene u biskupskoj službi. Reformira se biskupijska kurija i života svećenika. Biskupi se sve više zalažu za sustavno upravljanje župama i za veću pastoralnu djelatnost. Različite se službe u Crkvi bolje organiziraju, a biskupi su mogli imenovati župnike po svome nahodjenju. Ipak, u Austro-ugarskoj monarhiji i u južnoj Europi i dalje ostaju na snazi odluke kako se župnička služba dobiva preko raspisanog natječaja, te da je župnička služba stalna. Neki biskupi već sredinom 19. stoljeća organiziraju mirovinske fondove za svećenike. Kaptoli su izgubili svoju srednjovjekovnu važnosti i postali su posve podložni biskupu. U tom vremenu većina episkopata pojedinih zemalja održavaju neformalne jednogodišnje sastanke.²⁰

1.3. Apostolska sukcesija, ideja kolegijalnosti i Petrov primat

1.3.1. Apostolska sukcesija

Opći religijski leksikon na sažet način progovara o ovom vrlo važnom segmentu poimanja biskupske službe, sakramentalnosti svetoga reda i njegova vjerodostojnog prenošenja:

*„Apostolska sukcesija (lat. *succesio apostolica*) je nasljedna služba biskupa koja u izravnoj i neprekinutoj vezi seže sve do apostola; pribavlja legitimnost*

¹⁹ Usp. Q. ALDEA, *Španjolska i Portugal do 1815.*, u: Velika povijest Crkve, V., prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1978., str. 155.-156.

²⁰ Usp. R. AUBERT, *Nastavak katoličke obnove u Europi*, u: Velika povijest Crkve, VI/1, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., str. 414.-416.

*nositeljima službe, a time i apostolstvo i vjerodostojnost Crkve. Bit sukcesije čini ređenje i polaganje ruku kojima se podjeljuje crkvena služba.*²¹

Apostolsko nasljeđe ili apostolska sukcesija je neprekinuta veza koja povezuje biskupe svih vremena s apostolima a na neposredan način i s Kristom. Polaganje ruku na one koje se šalje u službu Evanđelju ima svoju utemeljenost i u novozavjetnom izvještaju kao i u dugoj tradiciji Crkve. Posvetna molitva ređenja i polaganje ruku barem trojice biskupa prima ređenika u apostolski zbor i u neprekinutu liniju prenošenja svetog reda sve do apostola. Neke odijeljene Crkve imaju apostolsku sukcesiju, dok su je neke Crkve i crkvene zajednice promjenom obreda ređenja ili teološkim zabrudama odbacile ili je ne poimaju ispravno. Biskupsko posvećenje, dakle, daje puninu Reda. Ne dodaje se nešto, nego se usavršuje svećeništvo. Od 14. stoljeća počinje se sve više popisivati linija apostolskog nasljeđa, tako da biskupi danas zaređeni poznaju svoju liniju minimalno unatrag pet stoljeća. Za valjano ređenje traži se najmanje da ređenika zaređi jedan biskup, uz dvojicu suzareditelja te uz Apostolski nalog. To je vidljivo već nakon Nicejskog koncila (325.) koji je propisivao da se pravovaljanim smatra ono ređenje novog biskupa na kojemu su prisutni svi biskupi dotične crkvene pokrajine, najmanje trojica. U nekim afričkim zemljama se vidala sklonost da bude prisutno dvanaest posvetitelja, vjerojatno da bi se time simbolično označilo prvotni apostolski zbor.²²

1.3.2. Ideja kolegijalnosti

Prezbiterij je već prema Ignacijevim poslanicama imao ulogu savjetodavnog tijela biskupu, koji je bio upozoravan da poslušava ponekad savjete svojih prezbitera. Bilo je pokušaja da se prezbiterat i episkopat u svojoj naravi izjednače no te su ideje odbačene.²³ Papa Pio XII. je tvrdio da prezbiterat i episkopat nisu isti stupnjevi svetog reda. On je u dokumentu *Sacramentum ordinis* iz 1947. to i potvrdio, dakle, sveti red se sastoji od tri stupnja: đakonat, prezbiterat i episkopat. Drugi vatikanski sabor govori u

²¹ *Apostolska sukcesija*, u: Opći religijski leksikon, prir.: Adalbert Rebić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 47.

²² Usp. K. BAUS, *Organizacijska izgradnja Crkve Carstva*, u: *Velika povijest Crkve*, II., prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 274.

²³ Usp. Isto str. 274.

prilog tome u LG 18.²⁴ Već od četvrtog stoljeća biskupski red je sačuvao svoju samostojnost. Biskupi su bili smatrani nasljednicima apostola i smatrani su jednakima u cijelom svijetu, kao jedno tijelo jednakog dostojanstva. No, već u prvih pet stoljeća rimski biskup je smatran kao *primus inter pares*, i njegov primat se poštuje. Kolegijalitet biskupa naročito je vidljiv u obredima biskupskog ređenja, gdje su djelovali kao nasljednici apostola. Tu ideju kolegijalnosti navlastito su razvijali rimski biskupi već od vremena Nestorija, kojega papa Celestin upozorava da se sam isključio iz zajedništva biskupskog kolegija. Pape i biskupi su zaduženi da u Crkvi čuvaju jedinstvo pologa vjere i pravovjerni nauk te su pozvani njegovati crkveno zajedništvo. Crkveni dokumenti i pisma koja su rimski biskupi slali drugim biskupima također odražavaju duh kolegijalnosti u kojima se rimski biskup ostalima obraća s pojmovima braća (*fratres*), subiskupi (*coeposcopi*), kolege (*collagae*) itd.²⁵

Ideja kolegijaliteta biskupa je kako smo vidjeli bila vrlo živa u prvih nekoliko stoljeća kada ju je otačka književnost, teologija vrednovala i formulirala. U kasnijim stoljećima ona je imala uspona i padova pa i trenutaka kada je gotovo potpuno pala u zaborav, posebice u srednjem vijeku potisnuli su je apologeti koji su branili papinstvo protiv koncilijarizma.²⁶ Tek u novije vrijeme ona je ponovno dobila svoju ulogu u vidu autentičnog crkvenog naučiteljstva, općih i pokrajinskih sabora i sinoda, biskupskih konferencija i sl. Posebice Drugi vatikanski sabor (1962.-1965.) je obnovio ideju kolegijaliteta. U tom svijetlu na izravniji način možemo shvatiti da je Kolegij biskupa u strogom shvaćanju nositelj apostolske sukcesije. Ako, primjerice, neki biskup stupi u krivovjerje ili herezu, izrazito se protiveći vjeri, gubi svoje zajedništvo s biskupima.

Zakonik kanonskog prava iz 1983.²⁷ na više mjesta progovara o kolegijalitetu biskupa, jer je jedna od dominantnih tema na Drugom vatikanskom saboru upravo bila ideja kolegijalnosti. Kolegijalnost kao ideja najuspješnije je realizirana u Biskupskom zboru o čemu govore kanoni 336.-341. U 336. kanonu govori se kako je zboru glava rimski prvosvećenik, a udovi biskupi. Svi su oni povezani u jedno tijelo snagom

²⁴ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014., str. 183.

²⁵ Usp. K. BAUS, *Organizacijska izgradnja Crkve Carstva*, u: *Velika povijest Crkve*, II., prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 274.

²⁶ Usp. A. SCHNEIDER, *Crkva. Otajstvo i znak spasenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2008., str. 162.

²⁷ *Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, Glas Koncila, Zagreb, 1996. (u daljnjem tekstu *Zakonik*).

sakramentalnog posvećenja. Također i Biskupska sinoda je jedan od načina izražavanja kolegijaliteta biskupa u svijetu a o njoj nam govore kanoni 342.- 348. Ona je skupština izabраниh biskupa iz cijelog svijeta koja se sastaje u svrhu promicanja jedinstva glave i udova Kolegija, te kako bi rimskom prvosvećeniku savjetima pomogli u upravljanju općom Crkvom.

1.3.3 Petrov primat

Čitajući evanđeoske izvještaje vidljivo je da je Isus izabrao Dvanaesticu učenika koji su sačinjavali apostolski zbor. Petar je imao istaknutu ulogu u zboru Dvanaestice. Evanđelisti kada nabrajaju apostole ne koriste se kronološkim redom kako ih je Isus pozivao već po važnosti ili značenju, uvijek je Petar prvi. (Usp. Mt 10, 2-4; Mk 3,13-19; Lk 6, 12-16).²⁸ Isus mu mijenja ime. On je Stijena, temelj Crkve koja će ostati do konca vjekova. Ta promjena imena je vrlo znakovita i milosna. Znakovit je i događaj u Cezareji Filipovoj gdje Petar nadahnuto izriče kao predstavnik apostola svoju vjeroispovijest a Isus mu obećava prvenstvo u Crkvi (Usp. Mt 16, 13-19; Mk 8, 27-30). Petru se daje ovlast ne samo odrješenja grijeha, nego on dobiva i zakonodavnu i učiteljsku vlast. Ali ta ovlast nije pridržana samo Petru nego i ostalim apostolima, ali Petar je među njima prvi i nekako se to posebno odnosi na njega. Vidljiva je i predaja pastirske vlasti u dvadeset i prvom poglavlju Evanđelja po Ivanu. Iz svih tekstova Novoga Zavjeta vidljivo je kako je strukturiran apostolski zbor, da mu je Petar od početka na čelu, na to mjesto ga je postavio sam Isus. Njemu su povjerene ovlasti koje mora izvršavati do sudnjeg dana, zbog tog razloga je uredba prvenstva trajno ustanovljena. Petar je stijena Crkve, predstavlja jedinstvo i zajedništvo onih koji vjeruju. Alfred Schneider o primatu rimskog biskupa primjećuje:

„Rimski su biskupi tijekom stoljeća svjesni svojeg primata i svoje odgovornosti na opću Crkvu. Prema potrebama progovarali su u trenutcima opasnosti. O tome postoje svjedočanstva od najranijih dana.“²⁹

²⁸ Usp. A. SCHNEIDER, *Crkva. Otajstvo i znak spasenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2008., str. 169.

²⁹ A. SCHNEIDER, *Crkva. Otajstvo i znak spasenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2008., str. 175.

Pape određuju za cijelu Crkvu proslave različitih blagdana, već od drugog stoljeća, te daju svoj pravorijek o slavljenju i načinu podjeljivanja sakramenata. Ipak je vidljivo da Rim ima neusporedivo veći autoritet na zapadu negoli na Istoku, jer istočne Crkve su polako razvijale svoju ekleziologiju u kojoj Rimu nije davano dostojanstvo veće negoli neke druge Crkve koje su isto kao i Rim imale apostolsku tradiciju. O tome kako je među istočnim i zapadnim ocima bilo izričitih svjedočanstava o primatu rimskog biskupa navodi gore spominjani isusovački teolog A. Schneider:

„Ignacije Antiohijski, mučen godine 107., pišući kršćanima u Rimu naslovljuje ih ovako: „Crkva koja predsjedava u ljubavi“... Irinej Lionski, pišući potkraj 2. stoljeća protiv heretika, poziva se na predaju sačuvanu u svim Crkvama, pa veli: „Među ovim Crkvama najveća je i svima poznata rimska, utemeljena od preslavne dvojice apostola Petra i Pavla... K ovoj Crkvi, zbog njezina izvrsnijeg prvenstva (propter petentiozem principalitatem) nužno je da se obraća svaka Crkva.“ Ambrozije (339.-397.), biskup Milana, postavlja načelo: „Gdje je Petar, ondje je i Crkva; gdje je Crkva ondje nema smrti, nego je život vječni““.³⁰

Dakle, od prvih vremena prisutno je uvjerenje da je Rimaska stolica privilegiraniija od ostalih kao ona koja „predsjedava u ljubavi“. Zanimljivo je i spomenuti sintagmu koja se često kolokvijalno upotrebljava „Rim je rekao presudu, stvar je završena“ (*Roma locuta, causa finita*) koju je izgovorio sveti Augustin (354.- 430.) u svijetlu odgovora Rima na neko doktrinarno pitanje koje je on postavio papi za svoju mjesnu Crkvu.

Često je govor o Petrovom primatu bio kamen spoticanja u Crkvi, čak i razlog zbog kojega su neki napuštali zajedništvo Crkve. U srednjem vijeku papina moć je rasla postavljajući se svojevrsnom paralelom monarhijama tadašnjeg svijeta. Lik i kult pape često je i prelazio preko granica dobrog ukusa. No ipak sabori su potvrdili Dogmu primata pr. Sabor u Lionu 1274., Firenci 1439., a na posljetku s Dogmom o papinoj nezabludivosti na Prvom vaticanskom saboru 1870. Godine. Drugi vaticanski sabor (1962.-1965.) potvrdio je odluke Prvog vaticanskog sabora, ali ih je uskladio s naukom o episkopatu i kolegijalitetom biskupa.

³⁰ Isto, str. 176.-177.

Zakonik kanonskog prava u nekoliko kanona progovara o Petrovom primatu. Kan. 331 govori o tome kako je Krist svoju službu pojedinačno povjerio Petru, apostolskom prvaku, i da se ta služba prenosi na njegove nasljednike. Oni imaju u Crkvi vrhovnu, opću, neposrednu, potpunu i opću redovitu vlast koju su uvijek slobodni vršiti. Tu vlast Rimski prvosvećenik preuzima osobnim prihvaćanjem zakonitog izbora zajedno s biskupskim posvećenjem. O tome govori kan. 332 § 1. Kan. 333. Govori kako rimski prvosvećenik snagom službe ima vlast ne samo nad općom crkvom, nego i nad svakom partikularnom, a § 2. istog kanona govori kako tu vlast rimski prvosvećenik uvijek obavlja u zajedništvu s ostalim biskupima, dapače i sa svom Crkvom.

1.4. Nauk Drugog vatikanskog koncila o biskupskoj službi

Prvi vatikanski koncil (1869.-1870.) je progovorio o papinskoj nezabludivosti, no zbog pripojenja Rima Kraljevini Italiji te pada Papinske države je obustavljen pa tako nije raspravljena ni tema o episkopatu koja je bila planirana. Ona je odgođena *sine die* tj. prepuštena za raspravu nekom budućem koncilu. Drugi vatikanski koncil je ispunio taj zadatak i teološka javnost je očekivala kako će tema episkopata i tema biskupskog kolegija obilježiti Koncil. Drugi vatikanski koncil (1962.-1965.) Crkve značajan je kako za teologiju općenito tako i za teologiju biskupstva. Koncil na više mjesta progovara o biskupskoj službi, a osobito u trećem poglavlju dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* koje govori o hijerarhijskom uređenju Crkve u kojemu je posebno naglašen episkopat i u dekretu o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*. kao što je primjerice termin *homoousios* obilježio Nicejski koncil 325. ili pak Kalcedonski 451. izrazom *dvije naravi*. No ta tematika na koncilu je izazvala velike rasprave na Koncilu jer su neki oci bili mišljenja da će ponovno aktualiziranje zaboravljenoga biskupskog kolegijaliteta umanjiti važnost enciklike *Pastor aeternus* Prvog vatikanskog koncila kojom je definiran nauk o papinskoj nepogrešivosti. Važno je napomenuti kako je Drugi vatikanski koncil potvrdio da je episkopat stupanj svetog reda i da je potvrđen kao sakrament a ne kao blagoslovina. Dakle, govori se o biskupskom ređenju a ne posvećenju. Za primijetiti je kako koncilski oci naglašavaju biskupsko poslanje kao služenje, pastirsku skrb za povjereni im narod, a ne ističe vlast s kojom se biskupska služba od ranog srednjeg vijeka personificirala. Taj mentalitet se i u crkvenoj sadašnjosti sve više nastoji iskorijeniti. Isto tako vlast ili

povjerena služba upravljanja se ne smije zanemariti. Papa Franjo u svakom ređenju za biskupa otkako je postao papa upozorava da je biskup sluga a tek onda upravitelj. U tom pogledu koncilski teolog (*peritus*) zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera Tomislav Šagi- Bunić govori:

„ ... *Krist je jedini Veliki svećenik, on posvećuje ljude, on dijeli sakramente, on uči Božju riječ, on upravlja i vodi Crkvu. Biskupi su njegove sluge i - u nekom vidu- njegova oruđa preko kojih on to svoje spasiteljsko djelovanje ostvaruje. Oni to nisu samo kao pojedinci nego također kao jedna zajednica, kao jedno tijelo, jedan kolegij...*“³¹

1.4.1. Nauk o biskupskoj službi u *Lumen gentiumu*³²

Treće poglavlje dogmatske konstitucije *Lumen gentiuma* posvećeno je hijerarhijskom uređenju Crkve, posebice o episkopatu. Broj 18. govori kako je za upravljanjem Božjim narodom Krist ustanovio različite službe. On je poslao apostole kao što je i sam bio Poslanik , te je htio da oni koji njih budu naslijedili u službi tj. biskupi budu „*u njegovoj Crkvi pastiri do kraja vjekova. Kako bi pak, sam episkopat bio jedan i nerazdijeljen, postavio je na čelo ostalim apostolima blaženoga Petra te u njemu ustanovio trajno i vidljivo počelo i temelj jedinstva vjere i zajedništva...*“ (18,2). U 19. broju iznosi se sustavno biblijsko utemeljenje episkopata. Dvadeseti broj navodi kako će božansko poslanje koje je Krist povjerio apostolima trajati neprekinuto do svršetka svijeta. Sveta apostolska predaja prenosi se od apostola preko njihovih nasljednika sve do današnjeg dana. Biskupi su, navodi dalje konstitucija, pozvani da sa svećenicima i đakonima stoje na čelu povjerenih im zajednica umjesto Boga kao pastiri, službenici bogoslužja, učitelji i upravitelji. Njihova je služba vrlo važna jer su „*biskupi po božanskoj ustanovi naslijedili apostole kao pastiri Crkve; tko njih sluša, sluša Krista, a tko njih prezire prezire Krista i Onoga koji je Krista poslao* (usp. Lk 10,16).“ (20,3). Broj 21. govori kako je u biskupima, posred vjernika prisutan sam Krist. Biskupi su službenici Kristovi i upravitelji Božjih otajstava. Zato su osposobljeni izlivanjem

³¹ T. ŠAGI- BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str.107.

³² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o Crkvi, *Lumen gentium*, u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

Duha Svetoga koji je sišao na njih polaganjem ruku od apostola do danas. Sabor uči da se „*biskupskim posvećenjem dijeli punina sakramenta reda koji se... naziva najviše svećenstvo.*“ (21,2). Biskupi u povjerenim službama su u hijerarhijskom zajedništvu s Glavom i udovima Kolegija. Po uzoru na odnose Petra i ostalih članova apostolskog Kolegija broj 22. opisuje odnose Rimskog biskupa kao Petrovog nasljednika s biskupima kao nasljednicima apostola. Oni međusobno komuniciraju u ljubavi i miru što se kroz povijest očitovalo sazivanjem i djelovanjem ekumenskih koncila i izabiranjem novih članova u Kolegij. Taj isti Kolegij ima vlast samo ako je u zajedništvu s Rimskim prvosvećenikom. Kolegij je također i izraz raznolikosti i sveobuhvatnosti Božjeg naroda. Važnost je tog stalnog naglašavanog povezivanja s Glavom Kolegija jer „*nikad nema ekumenskih koncila koji kao takav ne bi bio potvrđen od Petrovog nasljednika ili barem prihvaćen.*“ (22,2). Broj 23. govori kako je Petrov nasljednik vidljivo počelo i temelj jedinstva vjernika u svijetu a da su pojedini biskupi to u svojim partikularnim Crkvama. No, to ne znači da se biskupi ne trebaju brinuti za dobro sveopće Crkve. Pozvani su da u „*...sveopćoj zajednici ljubavi rado pružaju bratsku pomoć drugim Crkvama...*“ (23,3). Biskupske konferencije su pozvane pripomoći konkretnoj primjeni kolegijalnog duha. Propovijedanje evanđelja kako jedna od osnovnih zadaća biskupa je naglašena u 24. broju Konstitucije. Kada se biskupi o nekoj stvari vjere oglase, a usuglašeni su s Rimskim biskupom tada su vjernici obvezni uz to prionuti vjerničkim posluhom. Dakle, premda nisu nezabludivi u svom naučavanju, oni iznose Kristov nauk kada „*...iako raspršeni diljem svijeta, ali čuvajući svezu zajedništva među sobom i s Petrovim nasljednikom...*“ (25,2). Broj 26. naglašava kako je biskup prvi liturg u biskupiji.

Drugi važan dokument koji govori o biskupskoj službi je dekret o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus*³³ (u daljnjem tekstu CD), no on je gotovo ponovljen i prerečen u Zakoniku kanonskog prava i teme se ponavljaju, tako da ćemo tu tematiku obraditi u trećem dijelu rada.

³³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi, *Christus Dominus*, u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

2. Obred biskupskog ređenja

Obred biskupskog ređenja je napredovao i razvijao se tijekom stoljeća, od najjednostavnijeg čina molitve i polaganja ruku u postapostolskom vremenu pa do bogatih ceremonija srednjeg vijeka.³⁴ Današnji obred ređenja, premda bogat riječju i simbolikom, jednostavan je i u isto vrijeme svečan. Iako se može činiti da je obredno slavlje samo folklornog i tradicijskog značaja, ono nas duboko usmjerava na Krista, čiji život i smrt nisu samo objekt komemoracije, nego objekt slavljenja.³⁵

Biskupski red se od starina podjeljuje polaganjem ruku i posvetnom molitvom. Biskupska služba je bitno svećenička jer uprisutnjuje Kristovo služenje na djelatan način.³⁶

Pio XII. u apostolskoj konstituciji *Sacramentum ordinis* iz 1947. istakao je spomenuta dva bitna dijela ređenja a to su: polaganje ruku i posvetna molitva. Saborska konstitucija o liturgiji *Sacrosanctum concilium* ističe u svojoj suzdržanosti (kao prvi saborski dokument) da je potrebno preraditi obred ređenja i dopustiti da svi prisutni biskupi u obredu ređenja na ređenika polože ruke, ne samo glavni posvetitelj i dvojica suposvetitelja kako je do tada bio običaj. O biskupskom ređenju saborski dokumenti govore kao o punini sakramenta reda a ne kao dotada o nekoj časti ili dodatku svećeništvu.³⁷ Liturgijski obred ređenja biskupa³⁸ možemo podijeliti na osam dijelova koje ćemo zasebno obraditi kao i u opis potrebnih liturgijskih stvari i čina u vidu prethodnih napomena oko same organizacije cijeloukupnog događaja.

³⁴ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993., str.215.

³⁵ Usp. I. ŽIŽIĆ, *Plemenita jednostavnost, Liturgija u iskustvu vjere*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb, 2011., str. 31.-32.

³⁶ Usp. N. IKIĆ, *Teologija sakramenata. „Gorući grm“ sakramentalne milosti*, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Glas Koncila, Zagreb, 2001.,str. 416.

³⁷ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral,Zadar, 1993.,str.213.-214.

³⁸ Mi ćemo u ovome radu obraditi obrazac obreda ređenja jednog biskupa prema obrednoj knjizi *Rimski pontikal objavljen vlašću pape Pavla VI. a preuređen brigom pape Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

2.1. Prethodne napomene o ređenju biskupa

Obično u buli imenovanja biskupa piše ovakva ili slična rečenica: *Dopuštamo da ređenje primiš od bilo kojeg katoličkog biskupa izvan grada Rima, poštujući liturgijske zakone i s tim da prije toga, prema svetim kanonima, položiš ispovijest katoličke vjere i prisegu vjernosti Nama i Našim nasljednicima.*³⁹

Preporučljivo je da biskupsko ređenje bude u katedrali biskupije u kojoj je ređenik imenovan biskupom jer je vrlo važan dio ređenja i posjedanje novozaređenog biskupa na katedru, koji tim činom ulazi na simbolički način u posjed te biskupije, iako je dopušteno je ređenje slaviti u nekoj drugoj crkvi. Imenovani biskup može sam odrediti glavnog zaređitelja i suzaređitelje. Redovito je glavni zaređitelj biskup-metropolita, a suređitelji sufraganski biskupi. Isto tako ređenik odabire dvojicu prezbitera koje će biti njegovi pratitelji u samom obredu ređenju, od kojih je jedan zadužen da traži u liturgijskom obredu od glavnog zaređitelja da izabraniku podjeli ređenje. Za samu liturgiju potrebno je pripremiti: dovoljan broj liturgijskog ruha (barem za biskupe koji će sudjelovati), liturgijsko posuđe i euharistijski darovi koji će biti dostatni za očekivani broj suslavitelja i vjernika laika. Zatim potrebno je pripremiti biskupske insignije za novog biskupa (misno ruho, mitra, prsten, štap i evanđelistar), te sveto ulje kojim će ređenik biti pomazan, uz njega i platneni gremijal⁴⁰ te prikladnu posudu i ručnik za pranje zaređiteljevih ruku nakon pomazanja ređenika. Treba na mjestu ređenja pripremiti šest sjedala. Po jedna za biskupa glavnog zaređitelja i dvojicu biskupa suzaređitelja, te za ređenika i dvojicu prezbitera pratitelja. Od liturgijskih knjiga potrebno je i pripremiti Rimski pontifikal, misal, lekcionare te knjižice s posvetnom molitvom za biskupe. Korisno je poradi dobrog i skladnog odvijanja liturgijskog slavlja da bude imenovan klerik koji će biti ceremonijar.

³⁹ *Bula pape Benedikta XVI. o imenovanju mons. Vjekoslava Huzjaka biskupom Bjelovarsko-križevačke biskupije* (http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=53 2016-09-08); Usp. i *Apostolsko pismo „Ad unum corpus“ o imenovanju prvog požeškog biskupa*, u: Požeška biskupija, utemeljenje, uspostava i ređenje prvog biskupa, Požeška biskupija, 1998., str. 19.

⁴⁰ Gremijal (prema lat. *gremium* „krilo“) je pravokutni komad tkanine veličine 100x80 cm, lanen ili svilen (zavisno o svečanosti blagdana), koji se stavlja biskupu preko krila dok sjedi na tronu da bi na njega položio ruke, ali i zato da ne bi uprljao kazulu dok pomazuje ulje, pere ruke, dijeli svijeće, grančice i sl. (A. BADURINA, *Gremijal*, u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, prir.: A. Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 246.)

Preporučuje se da obvezu o polaganju vjernosti Rimskom prvosvećeniku i njegovim nasljednicima te ispovijest vjere ređenik položi prije samog ređenja.⁴¹ Idealno bi bilo na misi u predvečerje samog slavlja i to pred apostolskim nuncijem koji je spona koja povezuje Rimskog prvosvećenika i državu u kojoj se obavlja ređenje ili kojim drugim biskupom. Važno je da kancelar o tome napiše zapisnik koji se treba proslijediti Apostolskoj Stolici prema uputama kanonskog prava. Biskupske insignije mogu se blagosloviti prije samoga ređenja.⁴² I starije i novije izdanje Pontifikala preporučuje da na dan ređenja ređenik ispod misnice obuče i dalmatiku, čime pokazuje puninu svetog reda kojeg prima. Od biskupskih insignija na misnom ruhu ređenik može imati jedino pektoral ili prsni križ koji visi na lancu ili pak na tzv. kordi (vezici zeleno-zlatne boje) koji se nosi ili ispod ili preko misnice.

Preporučuje se da biskup prije ređenja, kako je to običaj i običaj prije bilo kojeg ređenja, obavi prikladne duhovne vježbe⁴³, a župnici župa biskupije su pozvani da animiraju vjernike da u privatnim molitvama, kao i u liturgijskim činima, misama i časoslovu, mole za imenovanog biskupa i njegovo buduće služenje.

2.2. Uvodni obredi i služba riječi

Misa ređenja započinje uvodnim ophodom u crkvu na uobičajeni način. Iza đakona koji nosi Evanđelistar, kojega se koristi u misi i u ređenju, slijede ostali đakoni, ako ih ima, potom prezbiteri, ređenik u pratnji dvojice prezbitera pratitelja koji mu hode s lijeve i desne strane, za njima dolaze biskupi i na koncu biskup glavni zareditelj, te iza njega, opet ukoliko su prisutni, dvojica đakona pratitelja te liturgijski asistenti bakulist i mitrifer. Glavni zareditelj nakon što oda dužnu počast oltaru zauzima mjesto na biskupskoj katedri, kraj njega su lijevo i desno raspoređeni prisutni biskupi. Valja pripaziti na to da svećenici suslavitelji budu tako raspoređeni da ne ometaju vidno polje vjernog naroda koji prati obred. Ređenik i pratitelji su na njima pripremljenim mjestima u prezbiteriju ili na nekom drugom prikladnom mjestu, ali uvijek u blizini oltara. Obred mise započinje i traje uobičajenim tijekom do navještaja evanđelja. Nakon što đakon ili

⁴¹ Usp. *Apostolsko pismo „Ad unum corpus“ o imenovanju prvog požeškog biskupa*, u: Požeška biskupija, utemeljenje, uspostava i ređenje prvog biskupa, Požeška biskupija, 1998., str. 19.

⁴² *Rimski pontifikal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora drugog vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., str. 121.

⁴³ Usp. *Ređenje biskupa, Prethodne napomene*, II, 15., u: Rimski pontikal objavljen vlašću pape Pavla VI. preuređen brigom pape Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., str. 22.

svećenik navijesti evanđelje, Evanđelistar se ponovno položi na oltar, gdje ostane dok ne bude položen ponad glave ređenika u samom obredu. Nakon evanđelja slijedi obred ređenja.⁴⁴

2.3. Himan, predstavljanje izabranika i čitanje papinskog naloga

Nakon čitanja evanđelja svi ostanu stajati, biskup glavni zaređitelj i biskupi glavni suzaređitelji zauzimaju mjesto njima pripravljeno ispred oltara a zbor započinje pjevati himan *Veni, creator Spiritus (O dođi, Stvorče Duše Svet)* ili neki drugi prikladan himan u kojemu se zaziva Duha. Nakon toga slijedi predstavljanje izabranika. Zaređitelj i suzaređitelji sjednu a izabranik i prezbiteri pratitelji stanu ispred njih odajući im poštovanje blagim naklonom. Potom slijedi sljedeći dijalog glavnog zaređitelja (GZ) i prezbitera pratitelja (PP):

PP: *Prečasni Oče, Crkva I. ište da prezbitera I. zaređiš za odgovornu službu biskupstva.* (ukoliko ređenik nije rezidencijalni biskup koristi ove riječi: *Prečasni Oče, sveta Majka Crkva katolička ište da prezbitera I. zaređiš za odgovornu službu biskupstva*).GZ: *Imate li apostolski nalog?* PP: *Imamo.* GZ: *Neka se čita.*

Nakon ovog dijaloga čita se apostolski nalog ili bula imenovanja. Običaj je da se sa originalne pergamene pročita na latinskom, a potom da se pročita i prijevod na lokalnom jeziku. Na pročitani nalog svi prisutni odgovaraju poklikom *Bogu hvala*. Obično u praksi apostolski nalog čita apostolski nuncij ili njegov ovlaštenik. Nakon čitanja neka nuncij ili neki drugi klerik pokaže razvijenu pergamenu bule imenovanja prisutnom kleru i narodu Božjem. Tako se ispunja jedan od zahtjeva same bule imenovanja gdje je uvijek napisana ovakva ili slična formulacija: *Povjeravamo Ti također da s ovim pismom upoznaš svoj kler i narod te ih potičemo da te s ljubavlju prihvate i ostanu s tobom povezani.*⁴⁵

⁴⁴ Usp. Obred ređenja biskupa, Uvodni obredi i služba Riječi, 31.,32. I 33., u: *Rimski pontikal objavljen vlašću pape Pavla VI. a preuređen brigom pape Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

⁴⁵ *Bula pape Benedikta XVI. o imenovanju mons. Vjekoslava Huzjaka biskupom Bjelovarsko-križevačke biskupije*(http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=53 2016-09-08)

2.4. Homilija ili nagovor glavnog zaređitelja

Kada se završi navještaj Riječi Božje i predstavljanje izabranika, te čitanja bule imenovanja, biskup glavni zaređitelj drži homiliju. *Pontifikal* navodi predložak homilije koji se može pročitati na misi ređenja, ili biskup zaređitelj može sam izreći svoju napisanu homiliju. Valja istaknuti kako u biskupu sam Krist vrši trostruku službu, te da biskupstvo nije ponajprije ime za vlast, nego za služenje. Povjereno stado on mora ljubiti kao otac i brat, ponajprije prezbitere i đakone kao svoje prve suradnike u službi. Vjernici trebaju u homiliji biti potaknuti sa s ljubavlju prihvate novog biskupa, mole se za njega i pomažu mu u svom redu suodgovornosti za biskupijsku zajednicu.⁴⁶ Propovjednik može ostati sjediti dok propovijeda na mjestu ispred oltara, a može koristiti i ambon ili propovjedaonicu, ako je u funkciji.

2.5. Obećanja izabranika i molitva zajednice

Poslije homilije izabranik ustaje, dok svi ostali ostanu sjediti. Slijede obećanja izabranika. Biskup glavni zaređitelj u skladu s drevnom predajom svetih otaca postavlja izabraniku devet pitanja kako bi se vidjela njegova nakana čuvanja vjere i vršenja službe. Ona još jednom obuhvaćaju važnost službe koja će izabraniku biti predana. Teme u pitanjima se odnose na službu naviještanja evanđelja i propovijedanja, čuvanja cjelovitosti poklada vjere, zajedništva u biskupskom zboru na čelu s Petrovim nasljednikom i iskazivanje istome posluš, potom obećanja o brizi za povjereno stado Božjeg naroda, socijalne osjetljivosti prema potrebitima, te neprestanoj molitvi za sveti narod čime se teži postizanju besprijekornost u vršenju službe. Na prvih osam pitanja izabranik odgovara poklikom: *Hoću*, dok na posljednje, deveto pitanje, odgovara: *Hoću, s Božjom pomoću*. Glavni zaređitelj prihvaćajući izabranikova obećanja zaključuje dijalog riječima: *Bog, koji je u tebi započeo dobro djelo, neka ga i dovrši*.

Molitva zajednice vjernika za svog biskupa koji se nalazi u milosnim trenucima ređenja je veoma važna. Zato nakon obećanja izabranika slijedi molitva Litanija svih

⁴⁶ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993., str. 215.

svetih. Na poziv biskupa glavnog zaređitelja na molitvu u kojoj će milosrdni Bog izdašno izliti *svuju milost na izabranika za dobrobit Crkve*, izabranik se prostre na tlo ispred oltara u znak potpunog predanja Bogu. Dok se izabranik prostire na tlo svi, uključujući i biskupa zaređitelja i suzaređitelje kleknu u smjeru oltara na đakonov poziv: *Prignimo koljena*, zatim počinje pjevanje litanija. Ako se slavlje ređenja odvija nedjeljom ili u vazmeno vrijeme svi ostanu stajati, jedino se izabranik prostre. Ovaj dio obreda je veoma upečatljiv i vrlo često u očima kako vjernika tako i izabranika, emotivan. U litanijama Svih svetih narod moli zagovor svetaca, za oslobođenje od zla, da Bog blagoslovi, posveti i zaređi izabranika, za Crkvu, papu i za cijeli svijet. Upravo je tu razlog zbog kojega se u misi ređenja ispušta molitva vjernika. Kada završi pjevanje litanija izabranik ostane ležati, a ustaje samo biskup glavni zaređitelj koji moli završnu molitvu litanija u kojoj moli Gospodina da na izabranika izlije svećeničku milost i silinu svoga blagoslova. Narod na molitvu odgovara poklikom: *Amen*, nakon čega đakon upozori vjernike riječju: *Ustanite!*

2.6. Polaganje ruku i molitva ređenja

Nakon ustajanja svih poslije molitve litanija, biskupi stavljaju mitre jer slijedi jedan od glavnih čina u obredu ređenja a to je polaganje ruku na izabranikovu glavu. To je svečan i svet trenutak koji se obavlja u tišini. Izabranik ustaje i klekne pred biskupa glavnog zaređitelja koji na njega položi ruke. Zbog praktičnosti (op. a.) izabranik nakon toga ustane, vrati se na mjesto prostracije i tamo klekne te mu prvo prilaze biskupi glavni suzaređitelji i polažu ruke, to zatim čine i svi prisutni biskupi. Premda je stari Pontifikal odredio da je dovoljno da samo trojica biskupa polože ruke na izabranika, koncilaska je odredba da to učine svi prisutni biskupi. To je znak predaje apostolskog nasljeđa, primanja u Biskupski zbor i čin bratske potpore. Kada polože ruke na izabranikovu glavu, biskupi se okupljaju u polukrug oko biskupa glavnog zaređitelja kako bi s njim molili molitvu ređenja, pazeći pritom da omogućе vjernicima dobro praćenje čina.

Kada je završilo polaganje ruku, biskup glavni zaređitelj odloživši mitru počinje moliti molitvu ređenja raširenih ruku koju izgovara dijelom on a dijelom s ostalim

biskupima. Dva đakona drže otvoren evanđelistar nad glavom izabranika koji kleči dok se moli molitva ređenja. Taj obred je poznat i na Istoku od 4. st., a simbolizira silazak Duha Svetoga, koji je dar Krista Gospodina, koji je prisutan u znaku evanđelistara.⁴⁷ Molitva se može pjevati i čitati. Dio koji je naznačen da ga izgovaraju svi biskupi čita se tiše kako bi se mogao jasno čuti glas glavnog zaređitelja. Molitva započinje anamnezom tj. prisjećanjem na Božje spasenjsko djelovanje u Izabranom narodu, zatim moli za Duha vodstva da se izlije nad izabranika kao bi on mogao *besprijekorno vršiti službu vrhovnog svećeništva*, kako bi mu se predale ovlasti odrješivanja, uprave i vodstva koje su svojstvene biskupstvu. Molitva završava trinitarnom formulom na koju svi odgovaraju poklikom: *Amen*. Nakon molitve svi sjednu a ostane stajati samo zaređeni. Molitva ređenja koja je postojala do novoga pontifikala je zamijenjena inačicom Hipolitove posvetne molitve koja je u upotrebi u nekim istočnim patrijarhatima. Time se htjelo vratiti *ad fontes*, u korist tradiciji ali i ekumenizmu koji se u postkoncilskom vremenu počeo rađati u Crkvi.⁴⁸

2.7. Pomazanje glave, predaja evanđelistara i biskupskih insignija

Nakon što je završeno polaganje ruku i molitva ređenja, zaređeni ustaje, prilazi biskupu glavnom zaređitelju i pred njega klekne. Poslužitelji biskupu glavnom zaređitelju dodaje platneni gremijal koji si on stavlja preko krila, đakon mu zatim dodaje sveto ulje kojim on maže glavu zaređenoga uz riječi: *Bog, koji te učini dionikom Kristova vrhovnog svećeništva, izlio na te otajstvenu pomast i dao da donosiš rod duhovnoga blagoslova*. To se čini po uzoru na Stari zavjet kada su proroci pomazivali kraljeve koji su od Boga odabrani da vladaju narodom, na koncu i po uzoru na Krista, koji je Pomazanik Božji, kojemu se suobličuju. Ovaj čin je najvjerojatnije ušao u obred ređenja u 8. st. na galskom području.⁴⁹ Nakon toga poslužitelji biskupu zaređitelju peru ruke, a i zaređenome se po potrebi može ručnikom obrisati mjesto gdje je pomazan uljem. Zaređeni ponovno klekne pred biskupa koji mu predaje evanđelistar i biskupske insignije.

⁴⁷ Usp. Isto, str. 216.

⁴⁸ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993., str. 216.

⁴⁹ Usp. Isto, str. 217.

Biskup glavni zareditelj predaje evanđelistar u ruke zaređenog uz riječi: *Primi evanđelje i propovijedaj riječ Božju sa svom strpljivošću i poukom*. Na simboličan način povjera se zaređenome vlast propovijedanja i naviještanja, odnosno označava udio u Kristovoj učiteljskoj službi.

Nakon što je đakon od zaređenoga uzeo evanđelistar biskup glavni zareditelj stavlja zaređenome na prstenjak desne ruke prsten uz riječi: *Primi prsten, znak vjere: i neokrnjeno štiti Božju zaručnicu, Svetu Crkvu, neustrašivom vjerom urešen*. Prsten simbolizira biskupovu obvezu vjernosti Crkvi, napose mjesnoj, koju se imenuje i zaručnicom.⁵⁰ Koristi se još od vremena sv. Augustina, njime se biskup razlikuje od prezbitera, on je znak časti ali i znak vjere.

Ukoliko je nadbiskup koji je zaređen i metropolit, ima pravo u granicama svoje crkvene pokrajine nositi palij.⁵¹ Ta se liturgijska insignija podjeljuje uz riječi: *Primi palij, uzet s groba blaženoga Petra. Predajemo ti ga u ime rimskoga biskupa, pape I., kao znak metropolitske vlasti, da se s njime služiš unutar granica svoje crkvene pokrajine. Neka ti bude znak jedinstva, potvrda zajedništva s Apostolskom Stolicom, veza ljubavi i poticaj jakosti*. Palij je posljednjih tridesetak godina stavljan nadbiskupima metropolitima na ramena u bazilici sv. Petra u Vatikanu od strane samoga pape (to je uveo u početnim godinama svog pontifikata papa sv. Ivan Pavao II.) na blagdan apostolskih prvaka Petra i Pavla. Papa Franjo je to donekle promijenio, odnosno vratio na stariji način. On, na misi Petrova blagoslovi palije i podjeli ih metropolitima imenovanima u posljednjih godinu dana ali ih ne stavlja na ramena, već ih samo podjeljuje. Metropolitima palij stavlja apostolski nuncij u vlastitoj

⁵⁰ Usp. Isto.

⁵¹ Palij (lat. Pallium – vuneni ogrtač) je znak metropolitske časti. Dodjeljuje ih papa nadbiskupima metropolitima. To je uska bijela vunena tkanina sa šest crnih križeva u koje se mogu ubosti i tri ukrasna čavla koji podsjećaju na čavle Kristova križa. Kad se stavi oko vrata, palij ima oblik grčkog slova Y, što podsjeća na raspeće. Vuna bar djelomično potječe od dva janjca koja papa blagoslivlja na blagdan svete Agneze (Janje). Palije izrađuju redovnice uz crkvu S. Agnesa fuori la Mura u Rimu. Palij je izvorno bio liturgijski znak pape, no kasnije se počeo davati nadbiskupima metropolitima i zapadnim patrijarsima. Uoči blagdana sv. Petra i Pavla paliji preko noći budu položeni na grobu sv. Petra, pa ih papa blagoslivlje i podjeljuje metropolitima koji su imenovani na službu unazad godinu dana. Palij se ne može nikome posuditi, niti ostaviti, već nadbiskup metropolit bude s njime pokopan. Ukoliko je nadbiskup metropolit umirovljen na službi prestaje ga koristiti. (Usp. M. GRGIĆ, *Palij*, u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, prir. A. Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 446.)

metropolitanskoj katedrali u prigodnoj misi.⁵² Tako da se ova insignija rijetko podjeljuje u samom obredu ređenja biskupa, ali Rimski pontifikal ju predviđa, pa smo ju i mi spomenuli.

Poslije prstena zaređenome se na glavu stavlja mitra.⁵³ Glavni zareditelj ju postavlja uz riječi: *Primi mitru i neka u tebi blista sjaj svetosti te, kad se pojavi prvak pastirâ, mogneš primiti neuveli vijenac slave*. Prije samog stavljanja mitre, poslužitelj može zaređenome na glavu staviti solideo (liturgijska svilena kapica okruglog oblika u boji koja je vlastita redu koja nositelju pripada, biskup nosi ljubičastu).

Posljednja biskupska insignija koja se zaređenome predaje je pastirski štap. Njega biskup koristi u liturgiji, kada hoda u ulaznoj i izlaznoj procesiji, kada se čita evanđelje i kada podjeljuje završni blagoslov. U nekim zemljama biskup ga drži tijekom homilije. Štap je izrađen od različitih materijala, sa zavijutkom na kraju i obično ukrašen.⁵⁴ Staro je pravilo da ako ga biskup koristi u svojoj biskupiji zavijutak je okrenut naprijed, ukoliko je u drugoj biskupiji nosi zavijutak okrenut unazad. Biskup glavni zareditelj mu predaje štap uz riječi: *Primi štap, znak pastirske službe, i pazi na svekoliko stado u kojem te Duh Sveti postavi za biskupa da ravnaš Božjom Crkvom*. Simbolika štapa je jasno vidljiva i iz popratnih riječi predaje. Biskup je pastir povjerenoga mu stada i štap je upravo simbol pastira. Ne da njime udara stado, već da ga brani od grabežljivaca i da ga predvodite da prednjači svime što je dobro unutar povjerenog mu klera i naroda.

2.8. Ustoličenje zaređenoga biskupa i cjelov mira

Kada su zaređenome biskupu predane sve biskupske insignije, svi prisutni ustaju, a zbor počinje pjevati psalam 96. ili neki drugi prikladni psalam ili pjesmu. Biskup glavni zareditelj prati zaređenoga biskupa do njegove katedre gdje zaređeni

⁵²Usp. http://en.radiovaticana.va/news/2015/01/29/pope_modifies_and_enriches_pallium_investiture_ceremony_/1120538 (2016-09-08)

⁵³ Mitra je duguljasta kapa sa dva šiljka i dvije trake koje padaju preko ramena. Ona je prema starom obredu simbolizirala kacigu spasenja, dovodeći ju u vezu s rogovima koji su isijavali iz Mojsijeve glave, koje se objašnjenje danas ne čini prikladnim. Može biti bogato ukrašena (*mitra preciosa*) i jednostavna bijela (*mitra simplex*) koja se koristi za pogrebne obrede i često uz liturgijsko ruho ljubičaste boje. (Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993., str. 217.)

⁵⁴ Usp. A. BADURINA, *Pastoral*, u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, prir. A. Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 452.

sjedne i tim činom on simbolično preuzima upravu povjerene mu biskupije. Biskup glavni zaređitelj mu sjedne s desne strane. Ako obred nije u stolnoj crkvi zaređenoga, biskup glavni zaređitelj ga posjedne na prvo mjesto među biskupima suslaviteljima. Odloživši štap novozaređeni biskup od svih prisutnih biskupa prima cjelov mira (*osculum pacis*). To je znak da ga oni bratski primaju u zajedništvo Biskupskog zbora. Nakon ustoličenja euharistijska služba se nastavlja uobičajenim tokom, s time da je preporučljivo da novozaređeni biskup preuzme mjesto glavnog slavitelja, ako biskup glavni zaređitelj ostane glavni slavitelj euharistije, novozaređeni biskup zauzima mjesto prvog suslavitelja, ispred ostalih biskupa. Moli se Vjeronje, a molitva vjernika se izostavlja.

2.9. Euharistijska služba i završni obredi

Kako smo prethodno rekli nakon liturgije ređenja euharistija se nastavlja uobičajenim tokom, s tim da u euharistijskim molitvama Pontifikal donosi obrasce dijela euharistijske molitve u kojima se spominje novi biskup, u njima se moli Gospodina za njega da u njemu budu sačuvani darovi koje je po božanskom daru stekao te da ih provede u djelo. Pontifikal navodi mogućnost da se roditelji i rodbina zaređenoga mogu pričestiti pod obje prilike.

Kada završi pričest, predsjedatelj moli popričesnu molitvu. Poslije nje novozaređeni biskup uzima mitru i pastirski štap i u pratnji biskupa glavnog zaređitelja i biskupa glavnih suzaređitelja prolazi lađom crkve i okupljenom kleru i narodu dijeli svoj prvi biskupski blagoslov. U to vrijeme zbor može pjevati himan *Tebe boga hvalimo* ili neku drugu pjesmu njemu sličnu.

Kada završi blagoslov, novozaređeni biskup odlazi na svoju katedru. Pontifikal daje mogućnost da se kratkim govorom okupljenima obrati sam novozaređeni biskup. U praksi prije samog govora novozaređenog biskupa, bude i nekoliko pozdravnih govora u ime staleža novome biskupu (laik, redovnik, svećenik, biskup).

Završni blagoslov ima dvije varijante, ukoliko ga podjeljuje novozaređeni biskup ili pak biskup glavni zaređitelj. Đakon poziva nazočne da nagnu glave na blagoslov, a predsjedatelj ispruženih ruku nad okupljenima izgovara tri prosidbena zaziva, na koje svi odgovaraju usključnom potvrdom: *Amen*. Zatim predsjedatelj uzima

pastirski štap i podjeljuje trostrukim znakom desne ruke blagoslov uz riječi: I sve vas ovdje okupljene blagoslovio svemogući Bog, Otac i Sin i Duh Sveti.

Nakon blagoslova đakon daje otpust a procesija krene prema sakristiji na uobičajen način. Time je misa s obredom biskupskog ređenja i ustoličenja završena.

3. Služba biskupa u izabranim kanonima Zakonika kanonskoga prava

U trećem dijelu rada bavit ćemo se nekim izabranim kanonima Zakonika kanonskoga prava⁵⁵ iz 1983. godine (u daljnjem tekstu Zakonik), točnije kanonima II. knjige Zakonika pod naslovom *Božji narod* a koja progovara o biskupima, njihovoj službi, imenovanju, zadaćama i službama.

3.1. Biskupi općenito. Izbor, načini i uvjeti posvećenja (kann. 375-380)

Kan. 375 II. poglavlja knjige *Božji narod*, koji nosi naslov *Biskupi*, konstatira u prvom paragrafu kako su biskupi po božanskom ustanovljenju nasljednici apostola te da su u Crkvi postavljeni za pastire, učitelje i svećenike. To je isticanje te trostruke zadaće biskupa o kojoj smo prije govorili. U drugom paragrafu se govori kako se biskupskim posvećenjem prima trostruka služba, no naglašeno je kako se ta trostruka služba može vršiti samo u hijerarhijskom zajedništvu s glavom i udovima Biskupskoga zbora. Što je po sebi razumljivo jer onaj biskup koji nije u zajedništvu s rimskim prvosvećenikom ili njegovim podložnicima pada u kaznu unaprijed izrečenu zbog raskola (vidi kann. 751 i 1364 §1).

Kan. 376 govori o tome kako se biskupi kojima je povjerena neka biskupija nazivaju dijecezanskim, a ostali se nazivaju naslovnima. Biskup koji je, dakle, imenovan ordinarijem neke postojeće biskupije nosi njezino ime u svom naslovu. Dijecezanski dolazi od dijeceza što je sinonim za biskupiju. No, Crkva imenuje i pomoćne biskupe partikularnim Crkvama i nadbiskupe koji obavljaju različite službe u

⁵⁵ *Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

Rimskoj kuriji ili su pak nunciji u zemljama u kojima Sveta Stolica ima svoja diplomatska predstavništva. Takvi biskupi nemaju svoju biskupiju pa im se u naslov stavljaju nekadašnje ugašene biskupije. Stoga se ti biskupi ili nadbiskupi nazivaju naslovnima ili titularnima.

Kan. 377 u prvom paragrafu konstatira kako vrhovni svećenik slobodno imenuje biskupe ili potvrđuje zakonito izabrane. Naime, iza ovog paragrafa postoji povijesna pozadina. U prvim vremenima biskupa je birao narod i kler, potom su na Istoku i na Zapadu vladari određivali tko će biti biskup, pa se tako bila pojavila i laička investitura kojom je vladar određivao biskupa na svom području. Pape su imale malu nadležnost nad takvim biskupima. Kasnije su biskupa birali kanonički kaptoli, a papa je izbor potvrđivao. Takva praksa je i danas prisutna kao povlastica u nekim zemljama Zapadne Europe, ali i u nekim Istočnim katoličkim Crkvama. Ipak, osnovno je pravilo da *vrhovni svećenik biskupe slobodno imenuje ili potvrđuje zakonito izabrane*.⁵⁶ Drugi paragraf govori kako biskupi crkvene pokrajine ili biskupske konferencije svake tri godine moraju zajednički i tajno sastaviti popis prezbitera, kako dijecezanskih tako i redovničkih, koje smatraju prikladnijima za biskupstvo. Takav se popis dostavlja Apostolskoj Stolici, ali i svaki biskup pojedinačno ima pravo da zasebno Apostolskoj Stolici iznese imena prezbitera koje smatra dostojnima za svoga nasljednika. Treći paragraf govori o zadaći papinskog izaslanika u nekoj zemlji koji u slučaju potrebe imenovanja novog biskupa treba istražiti popis imena koji su biskupi dostavili Apostolskoj Stolici. On treba zatražiti mišljenje biskupa te pokrajine, predsjednika biskupske konferencije, članova stolnih kaptola i zbora savjetnika, te tajno (ako smatra da je potrebno) može zatražiti mišljenje i drugih, i klera i laika. Kada skupi sva mišljenja i doda im svoje, dužan je to poslati Apostolskoj Stolici. Četvrti paragraf govori o tome da, ako u skladu s potrebama dijecezanski biskup misli da mu je potreban pomoćni biskup, on može Apostolskoj Stolici predložiti popis barem trojice prezbitera koje smatra prikladnijima za tu službu. Kako bi se stalo na kraj svim utjecajima svjetovnih vlasti na izbor biskupa, 5. i posljednji paragraf kan. 377 govori da *se ubuduće svjetovnim vlastima ne daju nikakva prava ni povlastice izbora, imenovanja, predlaganja ili određivanja biskupa*.

⁵⁶ Usp. P. PRANJIC, *Božji narod. II. knjiga Zakonika kanonskog prava; kanoni 204 – 746 s komentarom*, Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2012., str. 178.-179.

Kan. 378 u prvom paragrafu određuje uvjete koji kandidata čine sposobnim za biskupstvo. Traže se sve najizvršnije vrline: čvrstoća vjere, dobro ponašanje, pobožnost, revnost za duše, mudrost, razboritost i ostale lijepe ljudske vrline. Od konkretnijih zahtjeva traži se da kandidat uživa dobar glas, da ima barem trideset i pet godina života i pet godina svećeništva. Od akademskih stupnjeva traži se da ima doktorat ili barem magisterij biblijskih znanosti, bogoslovlja ili kanonskog prava koji je postignut na nekom visokom učilištu a koje je pod vlašću Apostolske Stolice. Međutim, ako kandidat nema koji od tih akademskih stupnjeva, mora u tim područjima barem biti stručan. Drugi paragraf daje na znanje da konačni sud o sposobnosti kandidata pripada Apostolskoj Stolici.

Kan. 379 govori o vremenu za primanje biskupskog posvećenja. Naime, kanon navodi da promaknuti u biskupstvo, osim ako je zakonito spriječen, mora primiti biskupsko posvećenje u roku od tri mjeseca od primitka apostolskog pisma ili bule imenovanja. Dakle, ne od dana imenovanja, već od dana primitka bule. Bula se piše krasopisom na pergameni i šalje se poštom pa vrijeme od imenovanja do primitka bule može biti i dulje od očekivanog.⁵⁷

Posljednji kanon prvog članka je kan. 380 koji govori o obvezi imenovanog biskupa da prije kanonskog preuzimanja službe učini ispovijest vjere i položi prisegu vjernosti Apostolskoj Stolici po propisanom obrascu. Kancelar kurije o tome sastavlja izvještaj koji se šalje Apostolskoj Stolici zajedno s izvještajem o ređenju.

3.2. Dijecezanski biskupi i njihova služba, dužnosti i prava (kann. 381-402)

Kan. 381 kao uvodni kanon 2. članka u prvom paragrafu definiira ovlasti koje su pridržane dijecezanskom biskupu. To je redovita, vlastita i neposredna vlast koja je potrebna za vršenje pastoralne službe u biskupiji. Kanon izuzima iz te odredbe one odluke koje su samim pravom ili odlukom rimskog prvosvećenika pridržane vrhovnoj vlasti ili nekoj drugoj crkvenoj vlasti. U drugom paragrafu se govori kako iste ovlasti kao i dijecezanski biskup imaju i oni koji su s njim u pravu izjednačeni: misli se na

⁵⁷ Usp. Isto, str. 182.

prelate koji su na čelu zajednica vjernika u područnim prelaturama i područnim opatijama, apostolskim vikarijatima, apostolskim prefekturama kao i u stalno osnovanim apostolskim administraturama (usp. kan. 368).

Sljedeći kan. 382 progovara o primanju biskupske službe, tj. o početku vršenja vlasti. U prvom paragrafu se govori kako promaknuti biskup, sve dok kanonski ne preuzme biskupiju u posjed, ne može vršiti svoju biskupsku službu. Može vršiti jedino one službe koje je imao u toj biskupiji u vrijeme promaknuća, ukoliko je naravno pripadao kleru biskupije u kojoj je imenovan za dijecezanskog biskupa. Drugi paragraf se bavi vremenskim odredbama preuzimanja biskupske službe. Ukoliko imenovani biskup nije već posvećen za biskupa, biskupiju mora kanonski preuzeti u posjed u roku od četiri mjeseca, a ako je već posvećen za biskupa, onda u roku od dva mjeseca. Rok preuzimanja kreće od dana primitka bule imenovanja. Treći paragraf definira način kanonskog preuzimanja biskupije koje se obavlja osobno ili preko zastupnika. Nalaže se da se apostolsko pismo imenovanja pokaže zboru savjetnika u prisustvu kancelara kurije koji je dužan o tome sastaviti zapisnik. Ukoliko se radi o novoutemeljenoj biskupiji, onda se nalaže da se kleru i narodu u stolnoj crkvi pokaže apostolsko pismo, ali tada zapisnik sastavlja najstariji prisutni prezbiter. Posljednji četvrti paragraf preporučuje da kanonsko preuzimanje bude u stolnoj crkvi s bogoslužnim slavljem u prisutnosti klera i naroda.

Ova odredba nastavlja praksu koja je kroz povijest bila prisutna u Crkvi, i ona se trebala shvatiti kao milosni trenutak koji je važan za mjesnu Crkvu, jer od toga trenutka započinje njezin redoviti život. Ono je ujedno i poticaj narodu da novog biskupa prihvati s poštovanjem i da se za njega moli.⁵⁸

Kan. 383 u svoja četiri paragrafa progovara o obavljanju pastirske službe dijecezanskog biskupa prema četiri kategorije ljudi koji žive na teritoriju jedne partikularne Crkve a to su: vjernici katolici, vjernici katolici drugih obreda, vjernici kršćani koji nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom te ljudi nekršćani i nevjernici.⁵⁹ Prvi paragraf ističe kako dijecezanski biskup u obavljanju svoje pastirske službe mora biti brižan prema svim vjernicima, bilo da su trajno naseljeni na teritoriju njegove biskupije, bilo da su tamo samo privremeno. Dijecezanski biskup ne smije u

⁵⁸ Usp. Isto, str. 186.

⁵⁹ Usp. Isto, str. 187.

vršenju svoje službe praviti razliku između narodnosti, dobi i položaju. Ako u biskupiji ima vjernika različitog obreda (ili pak drugog jezika op.a.) mora se za njihove duhovne potrebe pobrinuti ili preko svećenika ili imenovanjem biskupskog vikara ili pak osnivanjem župe njihova obreda. O tim obavezama progovara drugi paragraf kan. 383. Treći paragraf govori o odnosu dijecezanskog biskupa prema vjernicima koji nisu u zajedništvu s Katoličkom crkvom. Prema njima dijecezanski biskup se mora ophoditi s ljudskošću i ljubavlju, nadasve podupirući ekumenski pokret onako kako ga Crkva shvaća. Posljednji, 4. paragraf također i nekrštene i nevjernike smatra povjerene dijecezanskom biskupu, jer im on mora svjedočiti Krista i njegovu ljubav prema njima.

Odnos dijecezanskoga biskupa prema svećenicima se detaljno obrađuje u kan. 384. Prezbiteri su brižljivi suradnici biskupskoga reda te njegova pomoć. Zato ovaj kanon govori da biskupi moraju pratiti prezbitere te ih slušati kao savjetnike. Tu se ovaj kanon referira na dekret *Christus Dominus* koji naglašava odnos biskupa i svećenika: „Posebno ljubavlju neka prihvaćaju svećenike, kao one koji dijelom preuzimaju njihove zadaće i njihovu skrb te ih svakodnevno revno izvršavaju...” (CD 16,3). Nadalje kanon nalaže dijecezanskom biskupu da štiti prezbiterska prava koja su vlastita njihovom staležu (tu se posebno misli na pravo na dobar glas, jer zbog povrede tog ljudskog prava svećenici često trpe i biskup bi im mogao u tome često biti jedina zaštita.⁶⁰), te da se brine za izgradnju njihovog intelektualnog i duhovnog života. Na posljertku kanon obvezuje dijecezanskog biskupa da se brine za dolično uzdržavanje te socijalno osiguranje prezbitera. Ovaj kanon je veoma važan jer govori o očinskoj ulozi dijecezanskog biskupa prema svojim svećenicima.

Kan. 385 osobito progovara o brizi koju dijecezanski biskup mora njegovati za razvoj duhovnih zvanja, kako svećeničkih i redovničkih tako i misijskih. To znači da dijecezanski biskup kao glasnik vjere prvi u biskupiji treba raditi na privođenju novih učenika Kristu, a one koje se odazovu duhovnome pozivu požrtvovno i očinski pomagati (usp. OT 2,2; AG 20,2).

Kan. 386 u prvom paragrafu govori o obvezi dijecezanskoga biskupa da osobno propovijeda vjernicima i da im tumači istine u koje oni moraju vjerovati. Nadalje, kanon

⁶⁰ Usp. Isto, str. 190.

govori da se dijecezanski biskup mora brinuti o obdržavanju kanonskih propisu o naviještanju Riječi tako da se svima preda cjelovitost kršćanske vjere i nauka. U drugom paragrafu dijecezanskom biskupu se nalaže da štiti cjelovitost i jedinstvo vjere svim sredstvima koja smatra prikladnima. Također kraj paragrafa ostavlja opravdanu slobodu u daljnjem istraživanju vjerskih istina.

Dijecezanski biskupi moraju pružati osobni primjer svetosti. Na to ih poziva kan. 387. Svetost je vrhunac svećeničkog savršenstva, stoga nije čudno što kanon na nju poziva ponajprije biskupe.⁶¹ Isto tako dijecezanski biskup je dužan promicati svetost kod vjernika prema pozivu svakog pojedinca. Kao glavni djelitelj Božjih otajstava treba se truditi da sakramentalnim slavljinama ti isti vjernici rastu u milosti.

Kan. 388 u prvom paragrafu progovara o obvezi dijecezanskog biskupa, koju dobiva preuzimanjem biskupije u posjed, da svake nedjelje i zapovijedanog blagdana namijeni misu za povjereni mu puk ili misu *pro populo*. Drugi paragraf donosi mogućnost dijecezanskom biskupu da u te dane, ukoliko je zakonito spriječen, namijeni misu preko drugih ili u druge dane osobno. Treći paragraf istog kanona dozvoljava dijecezanskim biskupima kojima su, osim vlastite, povjerene i druge biskupije na upravljanje, da namijeni jednu misu za sav narod koji mu je povjeren. Posljednji četvrti paragraf određuje dijecezanskom biskupu da što prije namijeni za narod toliko misa koliko je propustio a o kojima se govori u §§1-3. Još je Tridentski koncil donio odredbu o obvezi dijecezanskog biskupa da prikaže mise za narod svake nedjelje. To nam govori koliko Crkva drži važnom ovu odluku.⁶²

Dijecezanski biskup je vlastiti pastir svoga stada i treba često predsjedati liturgijskim slavljinama, napose u svojoj stolnoj crkvi. O tome govori kan. 389. U njemu se osobito poziva da euharistiju slavi na blagdane, napose zapovijedane te na druge svečanosti.

Kan. 390 govori da dijecezanski biskup bez ikakvih ograničenja u svojoj biskupiji može slaviti biskupsko bogoslužje, a kada to čini izvan svoje biskupije, tada mora imati izričiti ili bar pretpostavljeni pristanak mjesnog ordinarija.

⁶¹ Usp. Isto, str. 193.

⁶² Usp. Isto

Način obavljanja trostruke biskupske službe obrađuje kan. 391. U prvom paragrafu istaknuta je zadaća dijecezanskog biskupa da u povjerenoj mu partikularnoj Crkvi vrši tu trostruku službu. Paragraf drugi ističe kako dijecezanski biskup u partikularnoj Crkvi vrši zakonodavnu vlast. On je jedini koji može donijeti zakon za svoje područje.⁶³ Ostale dvije vlasti (izvršna i sudska) su vlasti koje biskup može povjeriti drugima. Izvršnu vlast dijecezanski biskup može vršiti osobno ili ju pak povjeriti generalnom vikaru ili biskupskim vikarima, a sudsku vlast isto tako vrši ili osobno ili preko sudskih vikara i sudaca.

Kan. 392 govori o crkvenoj stezi koju dijecezanski biskup mora primjenjivati i zahtijevati pri obdržavanju svih crkvenih zakona. U drugom paragrafu govori se da dijecezanski biskup mora bdjeti nad stegom koju provodi da se u nju ne bi uvukle zlouporabe. Ukoliko bi se one dogodile, dijecezanski biskup bi ih pastoralnom razboritošću trebao uočiti i što prije riješiti.

Kan. 393 konstatira da dijecezanski biskup zastupa biskupiju u svim njezinim pravnim poslovima. Ovaj kanon u Zakoniku nema naveden svoj izvor (*fons*), a takva odredba nije postojala u Kodeksu iz 1917. No, ako pretpostavimo da je biskupija pravna osoba, a biskup njezin zakoniti predstavnik i predvoditelj, ovaj kanon se podrazumijeva.⁶⁴

Promicanje apostolata je jedna od važnih zadaća dijecezanskog biskupa. O tome govori kan. 394. U prvom paragrafu se govori kako dijecezanski biskup treba svesrdno podupirati različite oblike apostolata u biskupiji, ali i bdjeti nad njima i usmjeravati ih te usklađivati njihovo djelovanje na području cijele biskupije, čuvajući vlastitosti. Drugi paragraf govori da dijecezanski biskup mora upozoravati vjernike na dužnost vršenja apostolata prema službama i sposobnostima koje posjeduju.

Kan. 395 progovara o biskupovoj obvezi rezidiranja odnosno prebivanja u vlastitoj biskupiji. Prvi paragraf određuje da je dijecezanski biskup obvezan osobno prebivati u biskupiji, pa makar imao pomoćnog biskupa ili biskupa koadjutora. U

⁶³ Usp. Isto, str. 197.

⁶⁴ Usp. Isto, str. 198.

drugom paragrafu su navedene iznimke njegova zakonitog izbivanja iz biskupije zbog službe (pohod *Ad limina apostolorum*, zasjedanje biskupske konferencije ili Biskupske sinode i sl., ili pak neki drugi zakoniti razlog). U svemu tome dijecezanski biskup ne bi trebao izbivati iz biskupije više od mjesec dana. Isto tako, u slučaju izbivanja, dijecezanski biskup mora biti siguran da biskupija neće pretrpjeti veću štetu. Treći paragraf preporučuje da dijecezanski biskup, osim zbog hitnog razloga, ne izostaje iz biskupije u vremenu Božića, Velikog tjedna, Uskrsa te Duhova i Tijelova. Četvrti paragraf nalaže metropolitu da prijavi Apostolskoj Stolici ukoliko neki sufraganski biskup nezakonito izbiva iz biskupije više od šest mjeseci. Ukoliko se radi o metropolitu, to treba obaviti najstariji sufragan po promaknuću.

Kan. 396 propisuje obvezu kanonskog pohoda tj. vizitacije župama biskupije. Prvi paragraf govori kako je dijecezanski biskup obvezan svake godine pohoditi biskupiju, barem djelomično. Svaku župu bi dijecezanski biskup trebao pohoditi barem jednom u pet godina, bilo osobno bilo preko izaslanika kao npr. pomoćnog biskupa, biskupa koadjutora ili bilo kojeg prezbitera kojega ovlasti i pošalje u vizitaciju. U vizitaciji dijecezanski biskup upoznaje prilike župe i mjesta u kojima se one nalaze, probleme i poteškoće kao i pastoralne uspjehe i ekonomsku situaciju samih župa. U tim pohodima dijecezanski biskup mora nastupiti kao istinski pastir duša i župa.⁶⁵ Drugi paragraf govori kako je dijecezanski biskup slobodan sa sobom u vizitaciju povesti bilo kojeg klerika kao pomoćnika i pratitelja. Sljedeća dva kanona 397 i 398 nastavljaju govor o kanonskoj vizitaciji. Kan. 397 govori tko i što podliježe vizitaciji (osobe, katoličke ustanove i posvećene stvari). Drugi paragraf govori o vizitaciji redovničkim ustanovama papinskog prava koja se dopušta jedino u slučajevima unaprijed predviđenima u pravu.

Već od vremena Gracijanova dekreta dijecezanski biskupi su dužni poći na pohod *Ad limina apostolorum* (*Na apostolske pragove*). Kanon 399 obvezuje dijecezanskog biskupa da svakih pet godina podnese izvješće vrhovnom svećeniku o stanju povjerene mu biskupije. Obično na pohod *ad limina* ide cijela biskupska konferencija pojedine zemlje. O vremenu pohoda izvješćuje ih Apostolska Stolica putem Kongregacije za biskupe i apostolskih nuncijatura dotičnih zemalja. Drugi

⁶⁵ Usp. Isto, str. 202.

paragraf dopušta da se dijecezanski biskup uzdrži od tog pohoda ukoliko je biskupiju preuzeo prije najviše dvije godine od roka za pohod.

Na 399 kanon nadovezuje se i kan. 400 koji govori o drugim obvezama prigodom pohoda *ad limina*. Osim izvješća koje dijecezanski biskup upućuje svakih pet godina, ukoliko Apostolska Stolica ne odredi drugačije, mora pohoditi grobove svetih apostola Petra i Pavla te se osobno susresti s rimskim prvosvećenikom. Paragraf 2. preporučuje da taj pohod obavi dijecezanski biskup osobno, ili, ako nije u mogućnosti zbog zakonite spriječenosti, preko, ako ga ima, pomoćnog biskupa, biskupa koadjutora ili kojeg prikladnog prezbitera koji prebiva u njegovoj biskupiji. U trećem paragrafu se govori kako apostolski vikar može toj obvezi udovoljiti preko zastupnika makar taj boravi u Rimu.

Dok su u pretkoncilskoj praksi biskupi doživotno bili na čelu biskupija, papa Pavao VI. je odredio da biskupi s navršenih sedamdeset i pet godina života podnesu zahtjev za odreknućem od službe. Na to poziva i dekret *Christus Dominus* 21,1. Kan. 401 u prvom paragrafu to i nalaže. Kad napuni sedamdeset i pet godina života, dijecezanski biskup pozvan je podnijeti odreknuće od službe. Nakon što rimski prvosvećenik razmotri okolnosti i razloge podnesenog odreknuća, donosi odluku o (ne)prihvatanju odreknuća. Drugi paragraf govori da, ukoliko prije sedamdeset i pete godine života dijecezanski biskup uvidi da zbog bolesti, nemoći, ili kakvog drugog opravdanog razloga više ne može voditi biskupiju, neka rimskom prvosvećeniku podnese odreknuće od službe. To je stvar osobne razboritosti pojedinca, premda u nekoliko poznatijih slučajeva lošeg financijskog poslovanja biskupije i sl. sam rimski prvosvećenik može pozvati dotičnog biskupa da se odrekne od svoje službe kako bi se spriječile veće štete i posljedice za povjereni mu narod Božji u partikularnoj Crkvi.

Kada su provedene odredbe iz kan. 401 i kada rimski prvosvećenik prihvati odreknuće od službe, biskup dobiva titulu umirovljenoga biskupa (*episcopus emeritus*). U naslovu mu ostaje titula biskupije koju je do tada predvodio⁶⁶ (npr. mons. Marin Srakić nosi od 2013. godine naslov *nadbiskup đakovačko-osječki u miru*). Nadalje, prvi paragraf govori kako umirovljeni biskup može zadržati mjesto stanovanja u samoj biskupiji, osim ako Apostolska Stolica odluči drugačije. Drugi paragraf govori kako se

⁶⁶ Usp. Isto, str. 206.

biskupska konferencija mora brinuti za dolično uzdržavanje umirovljenog biskupa, premda je to prvotno obveza biskupije kojom je predsjedao.

3.3. Služba biskupa koadjutora i pomoćnih biskupa (kann. 403–411)

Zbog veličine biskupije i većih pastoralnih zahtjeva dijecezanski biskup može od Svete Stolice zamoliti da mu se imenuje pomoćni biskup ili biskup koadjutor. (usp. CD 25,1). Kan. 403 govori o razlozima postavljanja pomoćnih biskupa. Prvi paragraf ovog kanona govori da se na zahtjev dijecezanskog biskupa postave jedan ili više pomoćnih biskupa zbog većih pastoralnih potreba biskupije. Napominje se kako pomoćni biskup nema pravo nasljedstva, kao što to ima biskup koadjutor i u tome je njihova bitna razlika. Drugi paragraf napominje da ako je biskupija pogođena nekim težim okolnostima, pa i osobne naravi, dijecezanskom se biskupu može dodijeliti pomoćni biskup s posebnim ovlastima. Treći paragraf govori kako Sveta Stolica, ako to smatra prikladnim, može po službenoj dužnosti imenovati biskupa koadjutora s posebnim ovlastima (op.a. imali smo takav primjer u Porečko-pulskoj biskupiji kada je mons. Dražen Kutleša imenovan biskupom koadjutorom s posebnim ovlastima biskupu Ivanu Milovanu, a razlog posebnih okolnosti bio je sukob dijecezanskog biskupa s talijanskim benediktincima u slučaju *Dajla*). Biskup koadjutor ima pravo nasljedstva i u slučaju smrti dijecezanskog biskupa ili prihvatanja njegovog odreknuća od službe automatizmom postaje dijecezanski biskup.

Kan. 404 govori o nastupu biskupa koadjutora i pomoćnog biskupa tj. o početku njihove službe. Prema prvom paragrafu biskup koadjutor preuzima službu kada pokaže apostolsko pismo, osobno ili preko zastupnika, dijecezanskom biskupu u prisutnosti zbora savjetnika i kancelara kurije koji o tome mora sastaviti zapisnik. U drugom paragrafu sličan je postupak i za pomoćnog biskupa. On preuzima službu kada apostolsko pismo pokaže dijecezanskom biskupu u prisutnosti kancelara kurije koji o tome također sastavlja zapisnik. Dakle, u preuzimanju službe pomoćnog biskupa se ne traži prisustvo zbora savjetnika kao kod preuzimanja službe biskupa koadjutora. Ipak u slučaju spriječenosti dijecezanskog biskupa dovoljno je da pomoćni biskup ili biskup koadjutor pokažu apostolsko pismo zboru savjetnika u prisutnosti kancelara kurije.

O pravima i dužnostima pomoćnih biskupa i biskupa koadjutora progovara kan. 405. U paragrafu 1. se govori kako ti biskupi imaju obveze i prava koja su propisana kanonima i koja su označena u pismu njihova imenovanja. Drugi paragraf ovog kanona progovara kako biskup koadjutor i pomoćni biskup pomažu dijecezanskom biskupu u cjelokupnom upravljanju biskupijom te kako ga zamjenjuju kada je odsutan ili spriječen. Dekret CD 25 govori kako oni svoju službu obavljaju u sporazumu s dijecezanskim biskupom prema kojemu neka gaje poslušnost i poštovanje, a on prema njima također bratsku ljubav i poštovanje.

Kan. 406 govori u svoja dva paragrafa kako je prvotna služba pomoćnog biskupa ili biskupa koadjutora služba generalnog vikara te kako dijecezanski biskup njima prije svih ostalih treba povjeriti tu službu ili barem službu biskupskih vikara.

Dijecezanski biskup se zbog dobrobiti biskupije međusobno treba prvenstveno oko stvari vezanih uz biskupiju savjetovati i dogovarati sa svojim pomoćnim biskupom ili biskupom koadjutorom. To u svoja dva paragrafa govori kan. 407. Treći pak paragraf govori o dužnostima i obavezama pomoćnog biskupa i biskupa koadjutora prema dijecezanskom biskupu. Oni su pozvani svoje zadaće obavljati u slozi s dijecezanskim biskupom.

Prema kan. 408 §1, biskup koadjutor i pomoćni biskupi su, osim zakonite spriječenosti, obvezni na zahtjev dijecezanskog biskupa obavljati bogoslužje i druge zadaće (npr. dijeljenje sakramenta Potvrde, blagoslov svetih mjesta, slavljenje mise za narod, kanonski pohod osobama i mjestima...) koje su obveza dijecezanskog biskupa. Prema drugom paragrafu ovog kanona dijecezanski biskup ne povjerava trajno (*habitualiter*) svoja prava i zadaće ako ih može povjeriti biskupu koadjutoru ili pomoćnom biskupu.⁶⁷

Biskup koadjutor već u buli imenovanja je naznačen kao nasljednik dijecezanskog biskupa. U slučaju smrti ili odreknuća dijecezanskog biskupa on ga nasljeđuje automatizmom. Ukoliko je pokazao pred zborom savjetnika i dijecezanskim biskupom, u prisutnosti kancelara kurije apostolsko pismo, on je zakonito preuzeo službu i to ga čini stvarno prikladnim za preuzimanje službe.⁶⁸ O tome govori kan. 409 §1. U drugom paragrafu govori se o statusu pomoćnog biskupa u nastupanju *sedes*

⁶⁷ Usp. Isto, str. 213.

⁶⁸ Usp. Isto, str. 214.

*vakancije*⁶⁹. On nema pravo nasljedstva. Zadržava samo one službe koje je do tada obavljao, bilo kao generalni ili biskupski vikar. Ako ne bude od strane zbora savjetnika imenovan dijecezanskim upraviteljem biskupije, svoju pravom zajamčenu vlast vrši pod vlašću dijecezanskog upravitelja.

Kan. 410. govori kako biskup koadjutor i pomoćni biskup imaju također obvezu rezidiranja u biskupiji, te kako je ne bi trebali napuštati više od mjesec dana. Razlozi napuštanja mogu biti izvanbiskupijske obveze ili godišnji odmor.

Posljednji kanon ovog članka je kan. 411 koji govori o odreknuću od službe biskupa koadjutora i pomoćnog biskupa. Oni se u odreknuću ravnaju kao i dijecezanski biskupi prema kanonima 401 i 402 §2. Dakle, s navršениh 75 godina života podnose odreknuće od službe, kao i prije u slučaju bolesti ili kojeg drugog važnog razloga. Biskupija kojoj su služili i biskupska konferencija dužne su, prema kan. 402 §2, brinuti se o umirovljenim pomoćnim biskupima i biskupima koadjutorima, isto onako kako je određeno i za dijecezanske biskupe.

⁶⁹ Razdoblje *prazne stolice* kada biskupija ostane bez vlastita pastira smrću ili prihvaćenim odreknućem od službe dijecezanskog biskupa.

Zaključak

Kroz ovaj diplomski rad vidjeli smo razvoj biskupske službe i biskupa, kao stupnja svetog reda kroz povijest od prvih stoljeća, preko crkvenih otaca koji su već vrlo rano prikazali razvoj hijerarhije u Crkvi i razlikovanje redova i rasporedbu službi u Crkvi, preko srednjeg vijeka gdje su biskupi bili imenovani i postavljeni na službu od strane svjetovnih vladara koji su tim činima ostvarivali svoj utjecaj i na crkvenom području. Drugi vatikanski koncil u nekoliko dokumenata jasno izlaže teologiju episkopata i biskupstvu poklanja dosta pažnje. Obrat koji je Koncil donio ponajprije možemo vidjeti u tome da se biskupa promatra kao pastira ali i kao služitelja, a ne kao vladara kako je to tijekom povijesti nametnuo. U Obredu biskupskog ređenja kojega smo obradili mogli smo vidjeti da je koncilska obnova i mar pape Pavla VI. očistio sam Obred od nepotrebnih natruha povijesti koje su bile zamaglile pogled na dva najvažnija segmenta samog obreda a to je polaganje ruku i posvetna molitva. Zakonik kanonskog prava u kanonima koje smo obradili pokazao je velike obveze koje biskup mora obdržavati, kao i veliku pastirsku ljubav i skrb za klerike i laike koji se nalaze u njegovoj biskupiji. Na koncu možemo konstatirati da je biskupska služba od Krista željena, razvijana u povijesti, za dobrobit duša, te da u biskupu uvijek moramo biti povezani sa Crkvom i Kristom. Sveti Ambrozije je znao reći: *Ubi Petrus, ibi Ecclesia*. A mi bismo to mogli prereći *Ubi episcopus, ibi Ecclesia*.

Literatura

ADAM, A., *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993.

ANTUNOVIĆ, I., *Otajstvo Kristove Crkve. U svijetlu Objave, Predaje i crkvenog učenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2009.

Apostolski oci I, prir: P. Balta, Verbum, Split, 2010.

Apostolski oci II, prir: P. Balta, Verbum, Split, 2010.

BERGER, R., *Mali liturgijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o Crkvi, *Lumen gentium*, u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi, *Christus Dominus*, u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

IKIĆ, N., Teologija sakramenata. „Gorući grm“ sakramentalne milosti, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Glas Koncila, Zagreb, 2001.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, prir.: A. Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.

PAVIĆ, J. – TENŠEK, T. Z., *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

PAŽIN, Z., *Liturgijska sakramentologija. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014.

PRANJIĆ, P., *Božji narod. II. knjiga Zakonika kanonskog prava; kanoni 204 – 746 s komentarom*, Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2012.

Požeška biskupija, utemeljenje, uspostava i ređenje prvog biskupa, Požeška biskupija, 1998.

Rimski pontifikal obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora drugog vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.

Rimski pontifikat objavljen vlašću pape Pavla VI. a preuređen brigom pape Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

SCHNEIDER, A., *Crkva. Otajstvo i znak spasenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2008.

ŠAGI-BUNIĆ, T., *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

Velika povijest Crkve I, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

Velika povijest Crkve II, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.

Velika povijest Crkve IV, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1978.

Velika povijest Crkve V, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1978.

Velika povijest Crkve VI/1, prir.: H. Jedin, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.

Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1996.

ZOVKIĆ, M., *Crkva kao Narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

ŽIŽIĆ, I., *Plemenita jednostavnost. Liturgija u iskustvu vjere*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb, 2011.

Sadržaj:

Sažetak	0
Summary	2
Uvod.....	3
1. Uloga biskupa u Katoličkoj Crkvi kroz povijest i danas	3
1.1. Pojam biskup.....	4
1.2. Povijesni razvoj biskupske službe	4
1.2.1. Biskupska služba u apostolskim vremenima	4
1.2.2. Biskupska služba u otačkim vremenima.....	5
1.2.3. Didaché – upute apostolske	7
1.2.4. Klement Rimski – Pismo Korinćanima	8
1.2.4. Pisma svetog Ignacija Antiohijskog	9
1.2.5. Biskupska služba u Srednjem vijeku	10
1.3. Apostolska sukcesija, ideja kolegijalnosti i Petrov primat	11
1.3.1. Apostolska sukcesija.....	11
1.3.2. Ideja kolegijalnosti.....	12
1.3.3 Petrov primat.....	14
1.4. Nauk Drugog vatikanskog koncila o biskupskoj službi.....	16
1.4.1. Nauk o biskupskoj službi u Lumen gentiumu	17
2. Obred biskupskog ređenja	19
2.1. Prethodne napomene o ređenju biskupa	20
2.2. Uvodni obredi i služba riječi.....	21
2.3. Himan, predstavljanje izabranika i čitanje papinskog naloga.....	22
2.4. Homilija ili nagovor glavnog zareditelja	23
2.5. Obećanja izabranika i molitva zajednice	23
2.6. Polaganje ruku i molitva ređenja	24
2.7. Pomazanje glave, predaja evanđelistara i biskupskih insignija	25
2.8. Ustoličenje zaređenoga biskupa i cjelov mira	27

2.9. Euharistijska služba i završni obredi	28
3. Služba biskupa u izabranim kanonima Zakonika kanonskoga prava	29
3.1. Biskupi općenito. Izbor, načini i uvjeti posvećenja (kann. 375-380)	29
3.2. Dijecezanski biskupi i njihova služba, dužnosti i prava (kann. 381-402)	31
3.3. Služba biskupa koadjutora i pomoćnih biskupa (kann. 403–411)	38
Zaključak	41
Literatura.....	42